1895 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 3 (15) ՈՒՐԲԱԹ

№. 127 ՏԱՍՆԵՒՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — №. 127

1895 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 3 (15) ՈՒՐԲԱԹ

ԱՐՁԱԳԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Հրատարակվում է չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի օրերը:
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, կէս տարուանը 6 ռ. 3 ամսուանը 3 ռ. և մի ամսուանը 1 ռ.:
Առանձին համարը 7 կոպէկ:
Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է խմբագրատունը և «Կենդրոնական գրավաճառանոցում»:
Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзаганкъ“.
կամ՝ Tiflis, Rédaction „Ardzagang“.

Խմբագրութիւնը բաց է ամենայն օր 10—1 ժամ (բացի կիւրակի և տօն օրերից):
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

„ԱՐՁԱԳԱՆՔ“
ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ
Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Վելեամինովսկի փողոց, № 22, տուն Խոնդկարեանի) և «ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ»:
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է ՏԱՐԵԿԱՆ 10 Ռ. ԿԷՍ ՏԱՐՈՒԱՆԸ 6 Ռ.
Օտարաշխարհցիք պէտք է դիմեն՝ Тифлисъ, Редакція "Ардзаганкъ". Իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal arménien „Ardzagang“
Յայտարարութիւններ ընդունվում են հայերէն եւ օտար լեզուներով:

1896-Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆ
Այն անձինք և հաստատութիւնները, որոնք ԱՅԺՄԷՆ ԻՍԿ կը ստորագրուին 1896 թուի „Արձագանք“-ին, կը ստանան համարները բաժանորդ գրուելու օրից՝ վճարելով ընդամէնը տասը ռուբլի:

ՊԱՀԵՍՏ Գ. ԱԳԻԼԽԱՆԵԱՆԻ ԵՒ ԸՆԿ.
Գործարանների արդիւնաբերութեանց
Միջի-փողոցի և Երևանեան հրապ. անկիւն, նախկին գեներալ Տէր-Ասատուրովի տանը:
Առաջիկայ ձմեռուայ համար պահեստում, ի միջի այլոց, կան՝ ճափոնջու կտորից պատրաստած—կանանց համար ծածկոցներ (բոտոնկի)՝ զանազան գոյների, և զինուորականների ու տղամարդոց համար վերարկուներ նոյն կտորից, եւս եւ թաղիքից տաք ոտնամաններ և զանազան գների ճափոնջիներ (լեզգու տեսակը) իր բաշլուղներով:
Բոլորն էլ ծախվում են գործարանի գներով: (10—2)

ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ
ԿՐԱԿԻ ԴԷՄ ԹԻՖԼԻԶՈՒՄ
ապահովագրում է Թիֆլիզի ամեն տեսակ շինութիւնները:
ՏԵԼԵՖՈՆ № 288.
Վարչութիւնը գտնվում է քաղաքային տանը, Երևանեան հրապարակի վրայ և բաց է առաւօտեան 9 ժամից մինչև 2½ը:
Մուտքը՝ Վելեամինով. փողոց, քաղաքային դումայի պօդեզդ:
(Ուրբ.) (21—16)

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԱՐԻԱ ՖԵՕԴՈՐՈՎՆԱՅԻ հովանաւորութեան ներքոյ եղած կայսերի խնամակալութեան Կովկասի բաժնի խորհրդի ատենապետուհի տիկին Եւդոկիա Բօրիսովնա Ձերեմեթևիկը—յայտնելով ի գիտութիւն հանրութեան, որ նա նշանակել է 1894 թուի հաշուի քննութեան համար Բաժնի անդամների ընդհանուր ժողով, շաբաթ, նոյեմբերի 4-ին, 4 ժամին կէսօրից յետոյ պ. կառավարչապետի պալատում,—հրաւիրում է իրենց ներկայութեամբ պատուել նիստը թէ Բաժնի անդամներին, թէ այն անձանց, որոնք կըկամենան Բաժնի գործունէութեան հետ ծանօթանալ: (1—1)

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ
Զէյթունցոց յաղթանակը:
Եւրոպական նաւատորմիղ.— Երկիւղ Կ. Պօլսում:
Դեսպանների պահանջը և Դրան պատասխանը:
Չաքիր փաշայի հեգնական հեռագիրը:
Կ. Պօլսոյ և Տրապիզոնի կոտորածների թիւը:
Իրերի վտանգաւոր դրութիւն:
Կոնտրոլի յանձնաժողովի անդամները:
Մի պատգամաւորութիւն:
«Nord» լրագիրը:
Դարդանէլի դրութիւնը:
Մի հեռագիր:
Շարժումներ Փոքր-Ասիայում:
Բարենորոգմանք յԱնատօլու:
Վամբերիի կարծիքը Տաճկաստանի դրութեան մասին:
Օսմանեան բանկի ճգնաժամը:
Կ. Պօլսի սեղանաւորական մեծ տագնապը:
Վերջին տեղեկութիւններ:
Անանկութեան նախընթաց օրը:
ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Վերջին հեղեղները Թիֆլիզի և Քութայիսի նահանգում: Մի ազնիւ կարգադրութիւն: Աւազակներին զսպելու միջոցներ: Թիֆլիզի տաճկական փոխ-հիւպատոս: Նամակ Ղուբայից: Կայս. աշխ. ընկ. Կովկասի ճիւղի անդամների ընդհ. ժողով: Զինուորական լրագիր: Նուիրաց: «Նոր-Դարի» խմբագրութեան փոփոխութեան ենթադրելու անյաջողութիւնը:
ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՕԼՍԻՑ
ՏԱՃԿԱ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ.— Հեռագիր Կաղզուանից: Երզրումից: Մուշից:
ՖԵԼԻԵՏՕՆ.—Ուխտ:
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ
ՁԱՆԱՁԱՆ
ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ

ԶԷՅԹՈՒՆՑՈՑ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Ռուսական գործակալութիւնը հեռագրում է մեզ նոյեմբերի 1-ից.

Կ. ՊՕԼԻՍ.—Փոքր-Ասիայի վիճակը կրկին երկիւղալի է մնում: Մարաշից և Բիթլիսից հաղորդում են թէ նոր շարժումներ են եղել: Զէյթունի բերդի տաճիկ զօրաբանակը անձնատուր է եղել հայ ապստամբներին, որոնք տիրելով թուրքերի զէնքերին և պատերազմական մթերքներին, գրաւել են թուրքաց զօրանոցները: Նախարարների խորհուրդն զբաղուած է նոր պատերազմական պատրաստութիւններով:

—

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՂԸ — ԵՐԿԻՒՂ Կ. ՊՕԼՍՈՒՄ

Ռուսական գործակ. ստացանք հետեւեալ հեռագրները նոյեմբերի 1-ից.

ՎԻԵՆՆԱ. — Թրիեստի "Mattino„ լրագիրը հաղորդում է, թէ Աւստրո-Հունգարական նաւատորմիղը կըգնայ տաճկական ջրերը, որպէս զի միանայ անգլիական և իտալական նաւատորմիղների հետ: «Neue Freie Presse» հաղորդում է թէ նաւատորմիղի ուղարկելը որոշուած էր առաջուանից, երբ դեռ Տաճկաստանում շարժումներ չէին եղել:

—

Կ. ՊՕԼԻՍ. — Որովհետեւ լուր կար թէ Կ. Պօլսում հայկական նոր ցոյցեր պիտի լինեին, ուստի առաւօտ դեսպանը դիմեց հայոց Պատրիարքին: Պատրիարքից ստացուած հաւաստիքը լաւ տպաւորութիւն արաւ նաև տաճկական շրջանների վրայ:

—

ԼՈՆԴՈՆ.—Լուր կայ թէ Տօմսոնի և Գլասկոյի նաւային գործարաններին հրամանագրուած է ծովային իշխանութեան կողմից՝ արագացնել պատերազմական նաւերի շինումը, ի նկատի ունենալով Թուրքիայի կրիտիքական դրութիւնը: Միջերկրական ծովի անգլիական նաւատորմիղի ուժեղացնելու լուրը ճիշտ չէ: Նաւատորմիղը միայն կըհասցնուի իր սովորական չափին:

—

ԼՕՆԴՕՆ.—(«Նով.») «Times»-ը ասում է Քեամիլ փաշային հիւանդ-հիւանդ աքսորեցին Զմիւռնիա՝ այժմ նաւ նստացնելով: Նրան արգելեցին մինչև անգամ բարեկամներին մնաս բարի ասել:

—

ԴԵՍՊԱՆՆԵՐԻ ՊԱՀԱՆՋԸ և ԴՐԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Դեսպանները միաձայն պահանջել էին Դռնից միջոցներ ձեռք առնել կոտորածները դադարեցնելու համար. «Standard»-ի Վիեննայի թղթակիցն այդ առթիւ հեռագրում է, որ Դուռը դեսպաններին այդ պահանջին պատասխանել է թէ տաճիկ կառավարութիւնը զինել է հրամայել Տրապիզոնի և բոլոր միւս գաւառների պահեստի զինուորներին: Դեսպաններն այդ միջոցը անբաւարար համարեցին:

—

ՉԱՔԻՐ ՓԱՇԱՅԻ ՀԵԳՆԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐԸ

«Ստեֆանիի գործակալութիւնը» հեռագրում է.—«Չաքիր փաշան բռնած լինելով ռեֆորմների նոր ծրագիրը, Երզրումից ուղարկել է Բ. Դրան հետեւեալ հեռագիրը. «Պաշտօնապէս հաղորդել էք քրդերին զինաթափ անել. այդ հնարաւոր է միայն այն ժամանակ, երբ հարիւր հազար զինուորից կազմած բանակ ուղարկուի»:

—

Կ. ՊՕԼՍՈՅ ԵՒ ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐԻ ԹԻՒԸ

Պետերբուրգից հեռագ. են «Նով. Օբ.»-ին.—Վիեննայից «Նովոստին» հեռագրում են, որ Կ. Պօլսում անկարգութիւնների ժամանակ սպանուած է 2000 հայ. որոնցից հարիւրը թաղուած է, իսկ մնացածներին ձգել են ծովը: Տրապիզոնում սպանել են 800 հայ:

—

ԻՐԵՐԻ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԴՐՈՒԹԻՒՆ

Լոնդոնից հեռագրում են «Նով. Վր.»-ին.—Մամուլը շատ յուսահատութեամբ է խօսում Տաճկաստանի այժմեան դրութեան մասին: Ինչպէս երեւում է այդ յուսահատութեան համաձայն է նաև արտաքին գործոց նախարարի օգնական պ. Կերզոնը, որ իր ճառի մէջ ասաց թէ իրերի արտաքին վիճակը շատ վտանգաւոր է և հետզհետէ աւելի վատանում է:

—

ԿՈՆՏՐՈԼԻ ՅԱՆՁՆԱԺ. ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Կ. Պօլսից հաղորդում են թէ պետութեանց դեսպաններին ներկայացուած ցուցակը կոնտրոլի յանձնաժողովի անդամների մասին համակրութիւն չի գտել, ուստի և բոլորովին փոփոխուել է: Միայն Չաքիր էֆէնդին է մնացել ցուցակի մէջ նշանակուածներից: Նոր ցուցակին միայն մի քիչ հաւանում են հայերը:

—

ՄԻ ՊԱՏԳԱՄԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Լրագիրները հաղորդում են իբր թէ Փոքր-Ասիայի հայերը վճռել է Նելիդովին պատգամաւորութիւն ուղարկել՝ օգնութիւն խնդրելու նպատակով:

—

„NORD“ ԼՐԱԳԻՐԸ

„Nord“ լրագրում տպագրուած է հետեւեալ նկատողութիւնը.—«Հայկական հարցն արդէն վճռուած է (!) երեք մեծ պետութեանց համաձայնութեամբ, շնորհիւ սուլթանի համաձայնութեան ռէֆորմներ մտցնել. ուստի մենք («Նորդը») բոլորովին չենք հասկանում ոչ Լոնդոնի կիսապաշտօնական լեզուն և ոչ Կ. Պօլսի անգլիական դիւանագիտական ներկայացուցիչների վարքը:

Լոնդոնի կիսապաշտօնական մամուլը և անգլո-հայկական կօմիտէները: որոնք բոլոր աշխարհի աչքի առաջ անգլիական հովանաւորութիւն են վայելում, ըստ երեւոյթին ուրիշ կերպ են մտածում: Նրանք շարունակում են իրենց գաղտնի և վնասակար գործունէութիւնը և բոլոր ուժերով ձգտում են վրդովել խաղաղութիւնը, որ ձեռք է բերուած դիպլօմատիայի այդքան ջանքերի և սուլթանի կողմից զիջումների գնով:

Ռուսաստանը—շարունակում է «Nord»ը—որ միշտ ճշգրութեամբ կատարում է իր պարտականութիւնները և օրինաւոր է իր բոլոր գործերի մէջ, չէ կարող թոյլ տալ այդպիսի վարմունքներ և գուցէ հարկադրուած լինի աւելի իրական միջոցներ ձեռք առնել Արեւելքում խաղաղութիւնն ապահովելու համար և պէտք է պահպանէ իր բարեկամ սուլթանի շահերը»:

—

ԴԱՐԴԱՆԵԼԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Նովոստին» գրում են Կ. պօլսից.—«Դարդանէլի ամրութեան քննութիւնը, որ յանձնուած էր Ֆուադ-փաշային, երեւան հանեց տաճկական զինուորական իշխանութեան անհասկանալի անհոգութիւնը և անպատրաստութիւնը: Օրինակի համար շատ թնդանօթների մէջ գտել են թռչունների ամբողջ բներ, և դուրս եկաւ որ 35 հարիւրամետրանոց թնդանօթ լցնելու համար պէտք է լինում կորցնել 25 րոպէ ժամանակ: Ամրութիւնները և յարմարութիւնները ամենաաղքատական են: Ստորջրեայ պայթուցիկ տորպէտները չեն գործում վասն էլեկտրական հաղորդիչների փչացած լինելու պատճառով: Մի խօսքով Անգլիական և ամենայն մի այլ նաւատորմիղ կարող էր ազատ անցնել Դարդանէլով և թուրքերը չէին կարող նրանց խանգարել: Այդպիսով այժմ արդէն ոչ մի կասկած չկայ, որ Կ. Պօլիս մտնել ցանկացող նաւատորմիղը կարող էր տիրել Նեղուցին: Ենթադրում են որ Դարդանէլի մասին ասուածները վերաբերում են նաև Բոսֆորին, թէև Բոսֆորի ամրութիւնները ուրիշ նախագծով են շինուած»:

—

ՄԻ ՀԵՌԱԳԻՐ

Կ. Պօլսից «Ռուսաց գործակալութիւն»ը հեռագրում է.—Որովհետեւ Անգլիական նաւատորմիղը դժուարութիւն էր կրում պաշարեղէն ձեռք բերել Լեմնոսում, ուստի հեռացաւ դէպի Սալոնիկ: Պետութիւնները Բ. Դրան առաջարկութիւն արին, որ եթէ Դուռը եռանդուն միջոցներ ձեռք չառնի, այդ ժամանակ իրենք 1860 թուականի նման կըմիջամտեն. այդ առաջարկութիւնը բացատրում է իբրև նախազգուշութիւն թէ պէտք եղած դէպքում եւրոպական պետութիւնները իրենք կը հոգան կարգը վերականգնելու: Սասունի դրութիւնը վտանգաւոր է և այնտեղ 20 հազարեակ զօրք է ուղարկւում:

Պաշտօնապէս յայտարարուած է թէ Օսմանեան բանկը երկու ամսով պատուում է բանկատոմսերը ոսկու հետ փոխանակելը: Այդ միջոցում արտասահմանից եկող ոսկին դրամ կըկարուի: Մասնաւոր հաստատութիւնները այսուհետեւ պարտաւորվում են բանկային տոմսերն ընդունել:

—

ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ՓՈՔՐ-ԱՍԻԱՅՈՒՄ

Բեռլինի լրագիրները հետեւեալ լուրերն են հաղորդում. «Փոքր-Ասիայից անընդհատ ցաւալի լուրեր են գալիս: Ամեն տեղ ուր հայերը բազմաթիւ են յարձակումներ են տեղի ունենում և տաճիկները ճնշող միջոցներ են գործ դնում նրանց դէմ, մանաւանդ այնտեղ ուր իրենք թուով աւելի են: Մի քանի դեսպաններ կրկին դիմեցին պատրիարքին խնդրելով հանգստացնել հայերին, բայց ինչպէս երեւում է պատրիարքն այլ ևս այժմ չունի շարժումները դադարեցնելու: Մինչև անգամ ասում են թէ դեսպանները խորհուրդ են տալիս Դրան շատացնել իր զինուորական պատրաստութիւնները (!): Դիւանագիտական շրջաններում ամենքի տրամադրութիւնը լարուած է: Ենթադրում են որ մի առանձին կառավարութեան միջամտելուն արգելք լինելու նպատակով պետութեանց մէջ կարծիքների փոխանակութիւն կը լինի, բայց դեռ նրանցից ոչ ոք չէ վճռում առաջին քայլն անել այդ ուղղութեամբ:

—

ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՄՈՒՆՔ ՅԱՆԱՏՕԼՈՒ

Անատօլուի նահանգաց քննիչի օգնական կարգուած է Առաքելեան և Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան վիճակագրութեանց տնօրէն Ֆէթհի պէյ:

(Ինչպէս յայտնի է, Ֆէթհի պէյ Սուրիայի փախճանեալ Ֆրանքօ փաշայի որդին է և աներորդի՝ Լիբանանու կառավարիչ Նաում փաշայի: Ֆրանքօ փաշայի ընտանիքը կը վերաբերի Հալէպայի կաթոլիկներու ծանօթ ցեղի մը, որոյ անդամները կարեւոր դիրքեր գրաւած են թէ Սուրիոյ մէջ և թէ կառավարական պաշտօններու մէջ՝ ասա ի Կ. Պօլիս: Ֆէթհի պէյ երկար ժամանակ Խարիճիյէի օտար թղթակցութեանց դիւանին պետն եղած է: Յետոյ եղաւ Բեդերսպուրկի օսմանեան դեսպանատան առաջին քարտուղար և ժամանակէ մը ի վեր կը վարէ Առեւտրական և Հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան վիճակագրութեանց դիւանի տնօրէնի պաշտօնը: Իր եղբայրը Եուսուֆ պէյ Խարիճիյէի մէջ պաշտօնեայ է):

—

Սապահի այս օրուան թուոյն մէջ հետեւեալը կը կարդանք.

Ամեն տեղ, տէրութիւնք և կառավարութիւնք երբ ունէ կարգադրութիւն մը կամ տնօրինութիւն մը մտադրեն, առանց գործադրութենէն առաջ, այլ և այլ անձինք տեսակ տեսակ մեկնութիւններ կուտան՝ չկրնալով ըմբռնել ու քննել մտադրեալ նպատակն ու բաղձանքը: Եւ երբ իրաց ճշմարիտ վիճակը երեւան ելլէ, յետոյ դարձեալ ամէնքն առաջ իրենց կը հասկնան իրենց գաղափարին ունայնութիւնը:

Այսպէս, զարմանօք կը լսուի թէ կարգ մը երեւակայական գաղափարներու գոյութիւն տալ կուզուի այն բարենորոգմանց համար, զոր վերջերս կայսերակ. կառավարութիւնը հրատարակեց, որոց գործադրութեանը արդիւնքին սպասել հարկ էր:

Բարձրեալն Աստուած երկար կեանք շնորհէ. Վեհ. Սուլթանն. Իր գահակալութեան բարեբաստիկ օրէն ի վեր, ինչպէս երախտագիտութեամբ ու պանծանօք կը տեսնուի, Իւրեն նպատակ ընտրած է՝ երկրին կազմութեանն ու պէտքերուն համաձայն բարենորոգումներ ու զարգացման միջոցներ պատրաստելով՝ երկրին ու տէրութեան փրկութիւնը ապահովելու և բոլոր հպատակներն, առանց բացառութեան, շնորհաց, անդորրութեան, ապահովութեան և արդարութեան արժանացնելու կարեւոր խնդիրը:

Տէրութեան՝ տիրող և գործադրութեան վրայ եղող օրինաց ու կանոններու շրջանակին մէջ ամեն անհատի իրաւունքները պահպանուած են: Ժողովրդեան մէկ մասին շահերը չեն կրնար խանգարել ժողովրդեան միւս մասին մասնաւոր շահերը: Հետեւաբար աւելորդ է ըսել թէ տէրութիւնն այդ կարգի հակառակ գործողութիւն մը ոչ միայն չկրնար կատարել, այլ նոյն իսկ մաքէն անգամ չի կրնար անցունել:

Տէրութեան մտադրած միջոցներուն գործադրութենէն առաջ երեւան հանուած անձնական խորհրդածութիւններ և գաղափարներ լոկ կարծիքներ են, որք չեն համապատասխաներ իրաց ճշմարիտ վիճակին: Աւելորդ կը համարինք ոչ թէ հերքելու, այլ նոյն իսկ ուղղելու այդ կարգի կարծիքներ, որք անգիտակցութեան արդիւնք են:

Հետեւաբար պէտք է գիտնալ թէ մեր Լուսաւոր Վեհապետն Իր բոլոր կայս. հաւատարիմ հպատակաց, առանց բացառութեան, գորովագութ հայրն է և ամեն անհատ հաւասարապէս կարժանանայ Ն. Վեհափառութեան գթութեանը: Վեհ. Սուլթանը կը բաղձայ որ հանրութեան շահերն ու իրաւունքներն ամբողջովին պաշտպանուին և շնորհիւ Ն. Վեհափառութեան, մինչև վերջը գործադրութիւնք այս հիման վրայ պիտի կատարուին. ուստի ասոնք գիտնալով ամենուն համար անհրաժեշտ է երախտագէտ ըլլալ Օգոստափառ Վեհապետին շնորհքներուն: («Արեւելք»):

—

ՎԱՄԲԵՐԻԻ ԿԱՐԾԻՔԸ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆԻ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Յայտնի տաճկամոլ Վամբերիին այցելել է «Neue Freie Presse»ի աշխատակիցը և երկար զրոյց է ունեցել նրա հետ: Վամբերին այսպէս է ձևակերպել իր կարծիքը Տաճկաստանի այժմեան դրութեան մասին. «Եթէ Եւրոպան ընդհարումն է ուզում ունենալ, դրա համար հայերը, մակեդոնացիք և կրետացիք կարող են շատ պատրուակներ առաջացնել, իսկ եթէ նա (Եւրոպան) ուզում է թողնել որ իրերն իրենց բնական ընթացքով գնան, այն ժամանակ թող բաւականանայ այժմեան ռէֆորմներով՝ հետեւելով միայն նրանց իրագործման և սպասելով հետեւանքներին: Համեմատելով Տաճկաստանի այժմեան դրութիւնը սրանից քառասուն տարի առաջ նրա ունեցած վիճակի հետ, ես գալիս եմ այն եզրակացութեան, թէ չնայելով անշարժութեան և Արեւելքի յատուկ անփութութեան, այնու ամենայնիւ շատ բան է արուած Տաճկաստանում յառաջադիմութեան ուղով: Օրինակ ժողովրդական կրթութեան գործում ուրախալի հետեւանքներ են հասած (!): Տաճկաստանում աւելի պակաս է անգրագէտների թիւը քան Եւրոպայում, միջնակարգ և բարձրագոյն դպրոցների թիւը նկատելի կերպով աւելանում է (!), օտար լեզուներին ուսումնասիրվում են մեծ հաճոյքով: Իմ ժամանակ տաճիկ օրիորդներին բոլորովին դպրոց չէին ուղարկում, իսկ այժմ օրիորդաց դպրոցները բաւական շատ կան և աշակերտուհիների թիւը հազարներով է հաշւում: Վերջերս Կ. Պօլսում նոյն իսկ լրագիր բացվեց հրատարակուել յատկապէս գեղեցիկ սեռի համար: Ինչ վերաբերում է զօրքին, ամենքին լաւ յայտնի է որ տաճիկ զինուորը իր յատկութեամբ պակաս չէ գերմանական զինուորից: Առաջ օֆիցէրների պակասութիւն էր զգացվում. այժմ այդ պակասն էլ լրացած է, որովհետեւ ամբողջ ¼ դար շարունակ շատ երիտասարդ թուրքեր զինուորական ծառայութիւն են սովորում գերմանական և ֆրանսիական բանակներում: Բացի դրանից շատ քաջ օֆիցէրներ են ելել Կ. Պօլսի զինուորական դպրոցից, որ երկար ժամանակ կառավարում էր Դօլցէն-փաշան: Մի խօսքով, եթէ Տաճկաստանին հանգիստ թողնեն՝ արեւելեան հարցը ոչ մի միջամտութիւն չի պահանջի, իսկ ընդհակառակն՝ եթէ նրան պատերին սեղմեն, այն ժամանակ նա եւրոպացու կարծածից աւելի ընդդիմութիւն ցոյց կը տայ, որովհետեւ տաճիկ ազգը զարթնել է, լցուած է հայրենասիրութեան զգացմունքով և անպատիժ թոյլ չի տայ, որ իրեն բնաջնջեն անեն երկրի երեսից»:

—

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԲԱՆԿԻ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

«Berliner Tageblatt» լրագրի Կ. Պօլսի թղթակիցը Տաճկաստանի դրամական կրիզիսի մասին հաղորդում է հետեւեալը. «Օսմանեան բանկի արժեթղթեր ունեցողները շրջապատել են այդ բանկը և աղաղակով պահանջում են որ իրենց արժեթղթերը ոսկի փոխեն: Կարգը պահպանվում է միայն ուժեղ ոստիկանական գնդի միջոցով: Խնայողական գանձարանը 8 ամիս սրանից առաջ 40,000 տաճկական ֆունտ ոսկի է պահ տուել օսմանեան բանկին մի տարի ժամանակով: Այդ գումարն այժմ նա յետ է պահանջել մինչև անգամ համաձայնուելով զրկուել տոկոսից, բայց չէ ստացել, որովհետեւ նրա յայտարարութեան համեմատ այդ աւանդը նրան կարելի է

յետ տալ միայն 4 ամսից յետոյ։ Այդ բանկում պահպանվում է նոյնպէս առողջապահական խորհրդի աւանդը 25000 ֆունտ ստ. Անգլիական դելեգատ Գեկտոնի առաջարկութեամբ խորհուրդն այդ աւանդը յետ պահանջեց և բանկն խնդրեց կատարեց այդ պահանջը։ Բանկը մերժում է 50 ֆունտ գումարից պակաս աւանդների յետ տալը, յայտարարելով թէ այդ կարող են դուրս տրուել միայն պայմանաժամը լրանալուց յետոյ։ Շատերը, որոնք փող ունէին օսմանեան բանկում, դիմում են սէրաֆների աջակցութեան այդ գործառնութեան ժամանակ մեծ գումարներ կորցնելով։ Բանկն այժմ գումարներ է ստանում իր արտասահմանեան բաժիններից։ Եգիպտական նաւը հոկտեմբերի 22-ին պիտի բերէր 50,000 ֆունտ, Լոնդոնից ուղարկուած է Մարսէլի և Թրիեստի վրայով 200000 անգլիական լիրա, Փարիզից կը ստացուի 50,000 ֆունտ. իսկ ընդամենն արտասահմանից կուղարկուի 300.000 ֆունտ ստեռլ.։ Արտասահմանեան այդ դրամները պէտք է այստեղ վերաձուլուին տաճկական լիրաների և յետոյ գործածութեան մէջ մտնեն։ Հաստատ լուր կայ որ Օսմանեան բանկի կառավարիչ Էդգար Վինսենը հրաժարական է տալիս»։

—

Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՍԵՂԱՆԱՒՈՐԱԿԱՆ ՄԵԾ ՏԱԳՆԱՊԸ

Բազմաթիւ սնանկութիւնք

Ի՞նչ տեսարան՝ Ղալաթիոյ Սակարանին երեկի վիճակը։ Մի քանի շաբաթէ հետէ գալուստն արդէն նշմարուած արժեթղթոց տագնապն երէկ իւր գագաթնակէտն հասած կը թուէր։ Երկրորդական վաճառողք ու գնողք արտում տխուր լռութեան դատապարտուած էին, և սանդուխներուն վրայ գրեթէ անձայն բազմութիւն մը յաջորդած էր առջի օրերուն աղմկալի առուծախի գոռում գոչումներով, զի հիմակ ամեն ոք իւր վընասը կը հաշուէր, պարտքերնին չվճարելով յոյս տուող շահագէտներուն թիւը ճշդել կը զբաղէր, և կամ գրասենեակներ գոցելու կէտին հասած միջնորդներուն վիճակը կը դիտէր։ Իրենք իրենց թող տրուած, արժեթուղթերը գլխիվայր կը գահավիժէին թաւալգլոր։ Մէկ օրուան մէջ Քոնսոլիտէին մէկ ոսկի անկումը, կամ երկաթուղիին 10—15 ֆր. կորուստը շատ տարիներէ ի վեր լսուած բան չէր։ Անկման պատճառն եռապատիկ էր.

Նախ, Հանքային կամ Հարաւ-Աֆրիկեան բաժնեթուղթերուն մէկ-երկու շաբաթէ ի վեր կրած ծանր անկումն Արևմտեան հրապարակաց վրայ։ Այս անկման ուղղակի շարժառիթն եղած էր շահագիտութեան չափազանցումը։

Երկրորդ, Արևելքի երեկի թուով յիշուած տեղական ինքնահնար թուղթերուն վրայ չափազանց շահագիտութիւնն, որով անոնց գիները տարապայման բարձրանալով, անխուսափելի անկումը գրեթէ զամեն ոք անպատրաստ վիճակի մէջ գտած էր։

Երրորդ, միւս կանոնաւոր և ընդունելի արժեթուղթերուն, ինչպէս Քոնսոլիտէ, Բումելիի Երկաթուղի, Ռէժի և Օսմ. Պանքա, հետզհետէ ծախուիլը, ի Վիեննա, Փարիզ և գլխաւորապէս Լոնտոն, որով վարքն եկած հեռագիրներուն վար գիներ նշանակելը։

Այս երեք տարբեր սեղանաւորական հոսանքներ միանալով Ղալաթիոյ Սակարանին մէջ, քշեցին տարին ո՛չ միայն 1,000 էն 3,000 ոսկիւոց միջնորդներն ու խաղացողներն, այլ և աւելի կարևոր շահագէտներ, որոց աւելի ծանր վընասներ պատճառեցին, և աղետալի երևոյթ մը տուին Սակարանին իւր ամբողջութեամբ։ Միջնորդներն արդէն կը գուշակէին թէ տագնապը շատ ծանր էր, թէ գիները բռնելու և տարբերութիւնները դարձնելու ոյժը խիստ սահմանափակ էր, ուստի երէկ Սակարանին բացումը ժամը 5-էն ետքը կատարեցին, որպէս զի ամեն ոք քիչ մը ինքզինք ժողվէ, բայց տագնապին ծանրութեան բաղդատմամբ դիմադրող ոյժերն այնքան սակաւ էին որ շատ չ'անցած ամեն սեղանաւորական կարգ ու կանոն կը խանգարուէր։ Գիները չբանուեցան, և Արևմտեան հրապարակներէն եկած սեղանաւորական աննպաստ հեռագրերու ազդեցութիւնն աւելի եւս շեշտուեցաւ մեր հրապարակին ներքին տկարութեան բերմամբ։ Երբ նոյն իսկ կանոնաւոր թուղթերուն երեսը նայող չկար, կրնայ մակաբերուիլ թէ միւս երևակայական թուղթերուն վիճակն ինչ կրնար ըլլալ։ Էնդըբըրայդ, Քորբորէշըն, Էքսբորդ, Սիկատէգ, Սէլլիներ և այլ թուղթեր առաջուան վստահութեան համապատասխան անվստահութեամբ կը թռուէին հրապարակի վրայ։ Խոհեմութիւնն ի սկզբանէ ձեռքէ ձգելու չէր։ Հապա այն Թրանսվալյիա ըսուած բոլորովին մտացածին թուղթը։ (Չչփոթել Թրանսվաալի հետ, թէև այն ալ մեծ բան մը չարժեր այժմ։) Ա՞ն ո ր տեղէն եկած ինկած էր մեր Պորսային մէջ։ Կը պատմուէր թէ ճարպիկ հրեայներ անոր մեղրական կենդինարն հինգ ֆր.-ի գնելով Փարիզէ, հոս մացուցած էին հատը 15 ֆր.-ի, բայց երէկ ո՛չ հատով առնող կար ո՛չ կենդինարով։ Ո՛չ այսքան պատիւ պէտք էր, ո՛չ այսքան անպատուութիւն, անանկ չէ՞։ Կը մաղթենք որ տագնապն աւելի երկար չտևէ, ու յանդուգն շահագէտներուն և անոնց անխիղճ առաջնորդներուն համար՝ ո՛վ որ են՝ շահաւէտ և յիշատակելի դաս մ'ըլլայ Ղալաթիոյ Սակարանին վերջին քանի մը օրերուն խղճալի վիճակը։

Բ. Ք.

Ինչպէս մեր այս աւուր Սակարանի ցուցակէն ալ պիտի երևի, այսօր արժեթուղթերը նոր անկում մը կրած են, որոյ հետևանքով թղթոց տուրևառի գործառնութիւնք և սեփլանցի հաշիւք բոլորովին դադարեալ կը մնան։ Գիներ ալ կան որք լոկ անուանական են, տուրևառի յանդգնողներ չըլլալուն պատճառաւ։

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՋԵՆՈՒՑՈՒՄ.—Նախարարաց Խորհուրդն հետևեալ որոշումները տուած է, որք վաւերացած են կայս. Իրատէով.

Նկատելով որ Եւրոպայի և Օսմանեան երկիրներու հրապարակաց վրայ դրամական սաստիկ տագնապ կայ և առոր հետևանքը եղող գործոց դադարում, նըկատելով որ դրամի նուազութիւն ալ կայ և նկատելով որ արդարութիւնք կը պահանջէ պարտատէրներու այնպիսի պայմանաժամ տալ, որով կարելի ըլլայ իրաց վիճակը կանոնաւորուած միջոցին իրենց պարտքերը վճարել. ուստի հետևեալները որոշուած են.

Պայմանաժամ ունեցող, կամ ի՛ տես վճարելի փոխանակագիրներէ և հրամանի գրուած կամ բերողին վճարելի բոլոր մուրհակներէ անոնց, որոնց պայմանաժամներն այժմ լրացած են, գումարները հատուցանելու համար ներկայ Ցուցատարութեան թուականէն սկսեալ կարելի է հարիւր քսան օր պայմանաժամ պահանջել։

Նոյնպէս վերոգրեալ մուրհակներէ անոնց համար, որոց պայմանաժամն այդ հարիւր քսան օրուան պայմանաժամէն առաջ կ'աւարտի, կարելի պիտի ըլլայ այդ պայմանաժամին աւարտելուն հատուցանելու համար պահանջում ընել։

Այս որոշում չվերաբերիր այն մուրհակներու համար, որք ներկայ Ցուցատարութեան թուականէն յետոյ կը տրուին։

Իբրև թոյլտուութիւն տրուած այս պայմանաժամ գործադրելի է նաև սակարանի գործառնութիւններէ եղած յանձնառութեանց ինչպէս նաև ընթացիկ հաշիւներու համար։

Պայմանի տակ եղած տոկոսները մինչև վճարման օրը պիտի հաշուին որոշեալ քանակութեան համաձայն։ Եթէ պայմանադրութիւն չըլլայ, տոկոսը հարիւրին վեցի հաշուով պիտի ըլլայ՝ մուրհակներու պայմանաժամին աւարտելու թուականէն սկսելով մինչև վճարման օրը։

Առուծախէ և առևտրական ապրանքներու գնումէն գոյացած պարտքեր այս որոշմանց ենթակայ չեն։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

«Ռուսական գործակալութեան վերջին տեղեկութիւնները հայկական խնդրի մասին շատ կարևոր են թըւում մեզ։

Կ. Պօլսից եկած տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ սուլթանը, որի ձեռքին է խիստպէս ամբողջ Տաճկաստանի ղեկը, շուտափոյթ և միմեանց հակառակ կարգադրութիւններով լրացնում է այն ընդհանուր խառնաշփոթութիւնը, որ տօտենում է կատարեալ անիշխանութեան։ Տարբալուծութիւնը սկսւում է ոչ միայն կենդրոնից՝ Պօլսից, այլ անցել է արդէն և գաւառները։ Ահա մի փոքրիկ պատկեր իրերի դրութեան Էրզըրումում, որ սակայն կարող է ընդհանուր ծառայել սուանել.

«Օֆիցէրները և աստիճանաւորները, որոնք պետական ծառայութեան մէջ են, երեք-չորս ամիս ռոճիկ չեն ստացել։ Պաշտօնեաների այդպիսի դրութիւնը առիթ է տալիս ճնշելու և նեղացնելու վաճառական դասակարգին և կատարելապէս այրելու և հարստահարելու ազգաբնակութեան հաշուով։ Ժողովրդի մէջ լուր է տարածուած, իբր թէ սուլթանի հրամանով օֆիցէրները և զօրքը իրենց ռոճիկը պիտի ստանան ժողովրդից։ Ոչ մի կարգապահութիւն չկայ զօրքի մէջ։ Ամեն օր զինուորները բացէ ի բաց անհնազանդութիւն են արտայայտում իրենց մեծաւորների դէմ։ Ազգաբնակութիւնն առանց կրօնի խտրութեան պանդատւում է. քաղաքում տիրում է ընդհանուր յուզմունք։ Առհասարակ վարչութիւններում տիրում է կատարեալ անիշխանութիւն։ Սպասում են, որ զօրքերում առաջ կըգայ բացայայտ ապստամբութիւն»։

Եւրոպայից ու մայրաքաղաքից եկած բոլոր տեղեկութիւնները նոյնն են հաստատում, որ ամբողջ Տաճկաստանում իրերի դրութիւնը շատ վտանգաւոր է և այդ հանգամանքը այլ ևս անհնարին է ծածկել կամ քողարկել։ Պորտում պէտք է բացատրել վեց մեծ պետութիւնների միախումբ պահանջը սուլթանից, որ նա աւելի զօրեղ միջոցներ գործ դնէ կարգը վերահաստատելու, թէպէտ առաջուց յայտնի է, որ այդպիսի միջոց սուլթանի ձեռքում այլ ևս չկայ։

Սուլթանն էլ ձեռնարկեց իւր վերջին, այն էլ ֆիկտիվ միջոցը, փոխեց մի քանի նախարարներին։ Երևելայ Քեամիլ փաշայի qausi «բարենորոգիչ» նախարարութեանը փոխարինել է Ռիֆաթ փաշայի նոր նախարարութիւնը։

Բուցէ այդ ամենը ի նկատի առած լորդ Սօլզբէրին իւր վերջին ճառում կասկած է յայտնում, թէ տաճիկ կառավարութիւնը երբ և է ընդունակ լինի իւր սեփական միջոցներով բարենորոգելու։ Նոյն պատճառով պէտք է բացատրել վեց մեծ պետութիւնների դեսպանների սպառնալիքը, թէ իրենց տէրութիւնները ստիպուած կը լինեն սեփական միջոցներ գործ դնել քրիստոնեաների ապահովութեան համար Փոքր Ասիայում։

Միևնոյն ժամանակ հեռագիրները հաղորդում են, որ Ֆրանսիայի, Իտալիայի և Աւստրիայի ռազմանաւերը լողում են դէպի տաճկական ջրերը։

Կարծեօք մենք շուտով հանդիսատես կը լինինք հայկական խնդրի զ ա ր գ ա ց մ ա ն մ ի ն ո ր շ ր ջ ա ն ի, ուր ներգործական դեր խաղացողներ պիտի լինին հայկական բարենորոգութիւնները իրագործելում վեց մեծ պետութիւնները...

N. N.

ՍՆԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԸՆԹԱՑ ՕՐԸ

—

«Հիւանդ մարդը» սոսկալի տագնապի մէջ է։ Տաճկաստանը իր սկզբնաւորութիւնից մինչև այսօր այսպիսի անձուկ տագնապ չէ տեսել։ Մի շաբաթից ի վեր հասնող հեռագրական լուրերը և պաշտօնական ու մասնաւոր տեղեկութիւնները ամենայն հետևականութեամբ ապացուցանում են որ Տաճկաստանում սկսուել է ընդհանուր քայքայումն։

Տնտեսական և դրամական ճգնաժամը իբրև հազարգլխեան վիշապ բացել է իր որկորը և սպառնում է ոչնչացնել Օսմանեան կառավարութիւնը։

Մինչև այժմ դրսից ոչ մի առանձին շօշափելի վտանգ չկար Օսմանեան կառավարութեան. այլ կատարվում էր ներքին քայքայման մի պրօցես, բայց կատարվում էր արագ։ Փոքր-Ասիայի բոլոր ժողովրդի քաղցը և յուսահատութիւնը տաճիկ կառավարութիւնը փորձեց ոչընչացնել հրամանագրերով, պահեստի զօրքեր հրաւիրելու յայտարարութիւններով, բայց տաճիկ ժողովուրդը և զինուորներն իսկ ձանձրացան իրենց խեղճութիւնից, քաղց զգացին, հաց են ուզում. առևտուրը, երթևեկութիւնը դադարեց, հունձը մնաց անբաղ, նոյն իսկ տաճիկ ժողովրդին և գանձարանին սնունդ տուող երկիրը աւերածութեան մատնուեց և յանկարծ սկսուեց արագ քայքայումն։ Տաճիկ կառավարութիւնը կարծում էր թէ անբնական այլ արագ ճնշող միջոցներով կարող է «մաքերը խաղաղացնել», բայց հէնց ինքն իր վարմունքով հետզհետէ աւերելով իր երկիրը մարդկանց հասցրեց յուսահատութեան և մի օր դէմ առ դէմ մնաց իր անխուսափելի սնանկութեան առաջ։ Սուլթանի մայրաքաղաքում Օսմանեան բանկը, որ աշխարհիս ամենաապահով բանկերից մէկն էր, այսօր ինչպէս հաղորդվում է պաշտօնապէս՝ «շրջապատուած է աւանդատուներից, ամենքը յետ են պահանջում իրենց աւանդները և ոստիկանութիւնն է կարգ պահպանում»։ Միթէ սա սնանկութիւն չէ՞։ Ծառայողները պահանջում են իրենց ապառիկ մնացած ռոճիկները, ոստիկանները պահանջում են, որովհետև հասարակութիւնն այնքան աղքատացել է, որ պաշտօնեաները այլ ևս նրանց կողոպտելու հնարաւորութիւն չունին, նոյն իսկ զինուորները գլուխ են բարձրացրել և պահանջում են իրենց ռոճիկները։ Հա՜ց, հա՜ց, գոռում է Տաճկաստանի բոլոր ժողովուրդը, և քաղցը, կաշուի խնդիրը մոռացնել է տուել կրօնական և ցեղական հակառակութիւնները, իսկ սուլթանը . . . նա խնդրում է անգլիական կառավարութեան որևէ անկարգութեանց դէպքում իրեն ապաստանարան տալ անգլիական նաւի վրայ։ Ամենայն ինչ կատարեալ է։

Բայց այդ միայն ներքինն է. իսկ արտաքինն աւելի սոսկալի։ Այսօրուան հեռագիրները և տեղեկութիւնները միաձայն հաստատում են որ եւրոպական պետութեանց նաւատորմիղները համախմբվում են փակել Տաճկաստանի մճըճոած հաշուեգրքերը։

Այո՛, Տաճկաստանը այսօր գտնվում է սարսափելի սնանկութեան նախընթաց օրուան մէջ և նրա անկումն անխուսափելի է։

Մ. Հ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՀԵՂԵՂՆԵՐԸ ԹԻՖԼԻԶԻ ԵՒ ՔՈՒԹԱՅԻՍԻ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՄ

—

Վերջին երկու շաբաթուան ընթացքում Քութայիսի և Թիֆլիզի նահանգներում անընդհատ տեղացող անձրևները սոսկալի հեղեղներ առաջացրին, որ երկիրը ենթարկեց մի քանի տասնեակ միլիոն վնասների և տարաւ նոյնպէս մարդկային զոհեր։ Ամենամեծ վնասը հասել է Զօրապանի գաւառում առաջացած հեղեղներից Կովկասեան երկաթուղուն։ Թէ ինչ աւերումներ են եղել Թիֆլիզ-Բաթումեան գծի վրայ, այդ արդէն պարզ է երկաթուղու վարչութեան ուղարկած շրջաբերականից. այդ շրջաբերականը հաղորդում է թէ մի ամբողջ ամիս գուցէ և աւելի երկաթուղով երթևեկութիւնը կը դադարի Թիֆլիզի և Բաթումի մէջ։ Զօրապանի կայարանից հեռագրում են որ ճանապարհն աւերուած է. հեղեղը քշել է նոր կայարանի շինութեան մի մասը, ջրանցքը քանդել է։ Աւերածի մանրամասն նկարագրու-

---

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ՈՒԽՏ

(Մ է զ ե ր ո ւ ա)

Անցեալ չորեքշաբթի Մոնմարտրի գերեզմանատունը գնացի. նպատակս էր սովորական ուխտ կատարել և իմ սիրելի էակների շիրիմների վրայ ծաղիկ սփռել, այն էակների, որոնց յիշում եմ մեղմ ու տխուր վշտով։ Սիրում եմ այդ գերեզմանատունը. դա Père Lachaise գերեզմանատան պերճ փառահեղութիւնը չունի, բայց այնպէս առանձնացած չէ, աւելի է դիւր գալիս փարիզցիներին և ասես՝ աւելի մօտիկ է մեզ։ Թւում է, թէ այնտեղ թաղուածները քիչ են մոռացուած և խորհրդաւոր թելերով կապուած են մեզ հետ։ Պէտք է դուրս գալ գերեզմանատան ցանկապատից, և ձեր առաջն ընկած պարտէզը յափշտակում է ձեզ իւր եռուն կեանքով, իւր աղմկալի խնդութեամբ, և թախիծը, որ անցեալի յիշողութիւններն էին ազդել, կենդանի իրականութեանն հանդիպելով՝ գոլորշիանում է։

Երկինքը գորշ էր, եղանակը գեղեցիկ, երբեմն ամպերի տակից դուրս էր նայում աշնանային դժգոյն արևը և ընկնում երկաթեայ վանդակների, մետաղեայ պսակների ու փոքրիկ մատուռների ոսկեզօծ դրուագների վրայ. արևն ընկնում էր և սնոտի մաքեր զարթեցնում այդ լոյսի մասին. թւում էր, թէ նա գերբնական է և երկրի խորհրդաւոր անդունդներից է ծագում։ Ծառերը՝ գրեթէ մերկացած՝ թափում էին վերջին դեղին տերևները։ Այդ տերևները մէկը միւսի ետևից ընկնում էին գետին, դանդաղ պտտւում՝ ասես գերմանական վալսի մեղմաղձոտ եղանակով։ Ես գընում էի նեղ ծառուղիներից մէկով. չնայած բնական սկեպտիկականութեանս՝ ակամայ ենթարկւում էի շրջապատող իրերի ազդեցութեանը. յիշողութեանս մէջ կենդանանում էին սիրելի, այժմ անհետացած դէմքեր. պատանեկութեանս օրերին էի դառնում, հեռաւոր անցեալից հազարաւոր մանրամասներ էի յիշում. ինչպէս թառամած ծաղկի մոռացուած հոտը, այդպէս էին այդ մանրամասները արթնանում մաքիս մէջ։

Մարդկային սնափառութեան կանգնած յուշարձանների վրայ խայտաբղէտ երևում էին մեծահնչիւն՝ այժմ արդէն մոռացուած անուններ և իրենց անհոգ տեսքով երկրային փառքի ունայնութեան մասին էին խօսում։ Անուշադրութեան մատնուած այն ականաւոր մարդկանց յուշարձանների մօտ կային անյայտ մարդկանց շիրիմներ՝ ծածկուած ծաղկեփնջերի ու հազուագիւտ բոյսերի միջև. այդտեղ էր անկեղծ և խորին վիշտը։

Այսպէս էի մտածում՝ չորացած տերևների վրայով առաջ անցնելով, որոնք ոտքերիս տակ շըշիւն էին հանում. յանկարծ իմ ուշադրութիւնը գրաւեց մի հազիւ լսելի ձայն, որ նման էր սօսափիւնի։ Հեռուից այդ ձայնը կարելի էր թըռչունների փետուրների շարժման տեղ ընդունել։ Բայց երևակայեցէք իմ զարմանքը, երբ հանդիպակաց ծառուղու վրայ երկու տիկին նկատեցի։ Նրանցից մէկը սաստիկ սգազգեստ էր, բայց շքեղ հագնուած։ Նա գեղեցիկ էր. շէկ մազերը ոսկեայ շրջանակի պէս պարփակում էին նրա դժգոյն դէմքի չքնաղ ձուաձևը։ Նրա ուղեկիցը աւելի պարզ ու հասարակ էր հագնուած. անշուշտ՝ դա նրա նաժիշտն էր. նա միանգամից հիացնում էր իւր տիպական արտաքինով. և չնայած իւր սև զգեստին՝ կարծես փայլում էր մի ներքին բերկրութեամբ։

Իմ լսած ձայնը առաջ էր գալիս սև փետուրներից կազմուած մի ահագին հովհարի ճօճումից. մատաղ տիկինը շիրիմի մօտ նստած հովհարը անդադար և միակերպ ճօճում էր. կարծես ուզում էր զովացնել նրան, որ հանգչում էր թարմ հողաբլրի տակ։

Թէպէտ ես զարմանալու սովորութիւն չունիմ, բայց այդ օտարոտի տեսարանը խորին զարմանք պատճառեց ինձ։ Ինչո՞ւ համար է այդ հովհարը։ Ի՞նչ է նշանակում այդ անսովոր խնամատարութիւնը, այդ յետ-մահուան ուշադրութիւնը։

Ցարգանքով մօտեցայ տիկնոջը, լիովին հասկանալով վարմունքիս անհամեստութիւնը, սակայն դրդուած մի անյաղթելի հետաքրքրութիւնից, որ ստիպում էր բոլոր պայմանական պատշաճի ձևերը արհամարհել։

Գլխարկս վերցնելով, խոնարհ ողջոյնի թեքուեցայ և՝ դողդողալով սեպհական վստահութիւնից, ասացի.

«Տիրուհի, կարո՞ղ եմ արդեօք հարցնել, թէ ինչ խորհրդաւոր պատճառներն են ստիպում ձեզ հովհարել այդ շիրիմը։ Աղաչում եմ, ներեցէք իմ անտեղի հետաքրքրութիւնը։ Սակայն՝ տեսնո՞ւմ էք, որ ես արհեստով իմաստասէր եմ, սովոր եմ իրերի էութիւնը թափանցել. և խոստովանում եմ, այն զբաղմունքը, որին անձնատուր էք եղել, միանգամայն խախտում է իմ բոլոր ենթադրութիւնները»։

Մատաղ տիկինը ինձ վրայ դարձրեց իւր զարմացած հայեացքը, շառագունեց և ոչինչ պատասխան չտալով, շարունակեց իւր զբաղմունքը աւելի արագ և տենդային շարժումներով։ Այդպիսի մի ընդունելութիւն առանձին կերպով չզարմացրեց ինձ։ Ես նախատեսել էի այդ. և՝ արժանի դաս ստանալով՝ ինձնից միայն կարող էի նեղանալ։

Այնու ամենայնիւ այն գաղտնապահութիւնը կրկնապատկեց իմ հետաքրքրութիւնը։ Այդ խորհրդաւոր գաղտնիքի խորքը թափանցելու ցանկութիւնը իմ մէջ մի հիւանդոտ զգացում, մի անողոք պահանջ էր դարձել, որին գոհացում պէտք էր տալ՝ ինչպէս որ լինէր։ Ես շարունակեցի պնդել.

«Տիրուհի, տիրուհի... Աղաչո՜ւմ եմ ձեզ։ Այնպէ՞ս ցանկանում եմ իմանալ։

Այս անգամ անծանօթ տիկինը երեսը շրջեց, թիկունքն ինձ արաւ. մի վայրկեան անգամ չէր թողնում իւր պարապմունքը, այլ շարունակում էր մոլեռանդութեամբ։ Անմտութիւն էր իմ կողմից այլ ևս յամառել... Որքա՜ն ցաւալի՜ է։ Եւ այսպէս ինձ չէր թոյլ տուած այս գաղտնիքը լուծելու բանալին գտնել։ Բայց յանկարծ նկատեցի, որ մի քանի քայլ ինձնից հեռու կանգնած է տիկնոջ ուղեկիցը՝ չարաճճի ժպիտը դէմքին։ Գրպանիցս հանդարտ հանեցի մի կապոյտ թուղթ, ցոյց տուի նրան, խորհրդաւոր կերպով աչքով արի և սկսեցի յամր յամր քայլերով իջնել ծառուղիով՝ դէպի վար։

Ինչպէս էլ սպասում էի, դեռ մի քանի քայլ չէի արել, երբ նա ինձ հասաւ։

—Պարոն, ասաց մեղմ ձայնով, ես այն տիկնոջ աղախինն եմ, որ չկամեցաւ ձեզ պատասխանել։ Որքան իմացայ, դուք ուզում էք գիտենալ, թէ ինչո՞ւ իմ տիրուհին հովհարում է այն շիրիմին։ Ես ձեր յետևից եկայ, պատճառ բռնելով, թէ ձիերին հարկաւոր է նայել։

—Դու հրաշալի աղջիկ ես, ասացի ես և նրա բուռը ճմլեցի խոստացած կապոյտ թղթադրամը. դէ՛հ, պատմիր շուտով, ինչ որ քեզ յայտնի է։

—Քայլեցէք ուրեմն։ Իմ տիրուհին՝ մարքիզուհի դը - Նուարմոն՝ ծնունդով մարքիզ Նուարմոնի այրին է, որ ճեմարանի անդամ էր և մեռաւ ինչպէս ձեզ յայտնի է՝ երկու շաբաթ առաջ։

—Չնայած տարիքների ահագին տարբերութեանը իմ տիրուհին միշտ ամենաօրինակելի ամուսին է եղել. մարդու հիւանդութեան ժամանակ՝ երկար ամիսների ընթացքում նա մի բոպէ անգամ չէր հեռանում պարոնի մօտից, և հետևում էր նրան որդիական անձնուիրութեամբ։ Երբ մարքիզ դը-Նուարմոնը մահուան ժամն զգաց, բռնեց իւր հեծեծող կնոջ ձեռքը և ասաց.

«Ի՞նչ հարկ յուսահատուելու, սիրելի ամուսինս։ Դուք դեռ մի՛նչպէս ջահել, մի՛նչպէս գեղեցիկ էք. կեանքը դեռ շատ երջանիկ ժամեր է խոստանում ձեզ. իսկ ժամանակը ամենալաւ բժիշկն է։ Դուք շատ կըմոռանաք ինձ։»

Մարքիզուհին զայրոյթով բողոքեց։ Նա երբեք չի կարող իւր ցաւը մոռանալ։ Նա երդւում էր, թէ ամուսնու հետ պէտք է գերեզման մտնի։

«Այդպիսի երդումներն աւելորդ են, ազնիւ ընկեր. այդ սրբութիւնը հայհոյել կընշանակի։ Դուք դեռ երկար, շա՜տ երկար կապրիք և երջանիկ կըլինիք։

—Ամենայն դէպս ես կարող եմ երդւել, որ երբէք ուրիշի ամուսին չեմ լինիլ։ Թոյլ տուէք ինձ այս երդումը։

—Ո՛չ, ես համաձայն չեմ այդպիսի երդում ես ընդունելու, պատասխանեց ծերունին։ Կարելի՞ է միթէ երբևիցէ երաշխաւոր լինել ապագայի համար։ Խոհեմութիւն է միթէ կեանքն ընդ միշտ երդումով կաշկանդել։

«Հապա ուրեմն թոյլ տուէք ինձ երդւել՝ ձեր յիշատակին հաւատարիմ մընալու գէթ տասը տարի։ Այո՛, տասը տարի, այդ շատ չի լինիլ, տասը տարին ես ամբողջապէս ձեր յիշատակին կը նուիրեմ։

—Տասը տարի՜, այդ չափազանց է։ Ո՛չ, սիրելիս, ես այդքան շատ չեմ պահանջիլ ձեզնից։ Բայց եթէ դուք պնդում էք... ուրեմն խոստացէք միայն չմոռանալ ինձ... մինչև որ գերեզմանիս հողը չորանայ։

Մարքիզուհին հանդիսաւոր կերպով ուխտեց այդ. և բարի մարքիզը խաղաղ սրտով հանգստացաւ յաւիտենական քընով։ Մարքիզուհու յուսահատութիւնը սահման չունէր։ Մենք երկիւղ էինք կրում, թէ նա կարող է խելքը կորցնել։ Եւ այդ անտանելի վիշտն ուժգին տպաւորութիւն թողեց պ. Բալլերուայի վրայ, որ հանգուցեալ մարքիզի երիտասարդ քարտուղարն էր։ Եւ նա ամեն ջանք գործ դրեց, որ դժբաղդ այրուն մխիթարէ։ Նա տիկնոջ հետ շատ խօսեց իւր հանգուցեալ խնամատարի մասին, բայց աւելի ևս շատ՝ հէնց իւր անձի մասին և համոզեց մարքիզուհուն, թէ նա բոլորովին իրաւունք չունի կեանքի վայելքներից հրաժարուելու։ Պարոն Բալլերուան մարքիզուհու հոգու մէջ լաւ օրերի յոյսը վառեց։ Նա պերճախօս է, համոզող, և որովհետև բատ ամենայնի բարեկիրթ մարդ է, ուստի իւր կալուածները գընաց, խոստանալով մի քանի օրից վերադառնալ։

Եւ ահա իմ տիրուհին օգուտ է քաղում նրա բացակայութիւնից, որ շուտով չորացնի հանգուցեալ մարքիզի գերեզմանի հողը։ Պ. Բալլերուան շուտով պիտի վերադառնայ. իսկ մարքիզուհին ո՛չ մի պայմանով չէր կամենալ իւր ուխտը դրժել. այն ուխտը, որ իւր ամուսնու առջև հաստատեց։

Վերջացնելով այդ պատմութիւնը՝ նաժիշտը արագութեամբ հեռացաւ։ Իսկ ես դեռ երկար կանգնեցի, մտածմունքներին անձնատուր եղած. այն ինչ հեռուից թռչում, ինձ էր հասնում թըռչունների թևերի շարժման նման մեղմ սօսափիւնի ձայնը։ Այդ՝ անհամբեր մարքիզուհու հովհարն էր, որ շարժւում էր սիրելի ամուսնու շիրիմի վրայ։

թիւնը ցոյց է տալիս որ տակն ու վրայ է եղել ամեն ինչ, քանդուած են կայարանները, կտրտուած են բոլոր հեռագրաթելեր, պահականոցներ, ճանապարհի թէ հողային մասը և թէ ըէլսերը կուլ են գնացել հեղեղի կատաղութեան, քանդուած են ճանապարհի հողային մասն ըը պահպանող ահագին հաստ պատերը և բազմաթիւ մանր կամուրջներ: Ձերուլի կայարանից քիչ հեռու երկաթէ կամուրջը կիսովին խորտակուել է, երկու թևերը բոլորովին կործանուած են, իսկ երեք սիւները ծռուած: Ջուրը սկսած Ձորապանից մինչև Աջամէթ և դէպի Բօրժօմ լճացած է շատ տեղերում և իր տակն է թողել երկաթուղու գիծը, շինութիւններ, գիւղեր, ամառանոցներ: Ջուրը այնքան մեծ է և այնպէս է կտրել ճանապարհները որ երկաթուղու պաշտօնեաները հնար չունին նկարագրելու ընդհանուր աւերածը և միևնոյն ժամանակ անձրևները դեռ շարունակ տեղում են և դժուարացնում նորոգման գործը: Նոյեմբերի 1-ից հեռագիրը հաղորդեց որ հեղեղը քշել է Աջամէթի երկաթեայ կամուրջը և Կվիրիլի մեծ կամուրջի տասը սիւները: Նոյեմբերի 1-ին Թիֆլիզի նահանգապետ իշխան Շերվաշիձէն, նահանգական ինժինէր պ. Բուտկեվիչի հետ ուղևորուեց Գօրի, ուր հեղեղը նոյնպէս աներևակայելի աւերածներ է արել: Գօրիից հասած հեռագրական լուրերը և թղթակցութիւնները տեղեկացնում են որ գրեթէ ամբողջ քաղաքը աւերվում է: Ջրի տակ են զօրանոցները, բանտը, քաղաքային այգին, աւերուած տների թիւը 200-ից անցնում է, մնացեալներին վտանգ է սպառնում: Լիախվայի բոլոր կամուրջները քշել է հեղեղը: Գօրիի գլխաւոր կամուրջը Քուռ վրայ հազիւ հազ է դիմանում ջրի կատաղութեան: Գօրիի շրջակայ գիւղերը մնացել են ջրի տակ, բայց բնակիչներն ազատուել են: Անձրևը շարունակ գալիս է և ոչ մի հնար չկայ այդ բնական կործանիչ ուժի դէմ մրցելու:

Այդ հեղեղները իրենց ազդեցութիւնն ունեցան նաև Թիֆլիզի վրայ: Քուռ գետը վարարելով դուրս եկաւ ափերից և ծածկեց «Սաղ» կոչուած թաղի մի քանի տները և ափում աւերումներ գործեց: Տեղական վարչական և զինուորական իշխանութեան կարգադրութեամբ կօզակ զինուորներ հասան «Սաղի» բնակիչների օգնութեան:

Ճանապարհների հաղորդակցութեան ընդհատումը և վերանորոգուելու ժամանակամիջոցի անորոշութիւնը ծանր վնասներ կը պատճառէ Բագուի նաւթային արդիւնաբերութեան գործին:

Այստեղ աւելորդ չենք համարում առաջ բերել ականատես լուսանկար պ. Եզուարդ Կլարի նկարագրութիւնը, որ տպագրուած է «Տիֆլ. Լիստ.» լրագրում: Պ. Կլարին հրաւիրել է Կովկասեան երկաթուղու վարչութիւնը կռուավարչի հետ միասին գնալ և հանել աւերուած կէտերի լուսանկարները:

«Հոկտեմբերի 29 երեկոյեան—գրում է պ. Կլարը—մենք մտանք Սուրամի թունէլը, բայց այդ թունէլի վերջում մի պայթիւն կանգնեցրաւ գնացքը. դուրս եկաւ որ թունէլի ելքը ծածկուած է իրար վրայ դիզուած վագոններով: Էկսպեդիցիայի անդամներն իջան վագոններից և անցան ոտով ջահերի ֆանտաստիքական լուսով որոշելով ճանապարհը. այդպէս ոտով գնացինք մինչև Ցիպա կայարանը: Սաստիկ խաւար էր, բայց ջահերի լոյսով հնարաւոր էր լինում տեսնել սոսկալի աւերածի պատկերը, որի նմանը երբէք չենք տեսել... Ցիպա կայարանում յայտնեցին, որ ճանապարհն այլ ևս շարունակել անհնարին է, վտանգաւոր է: Հարկ եղաւ ջահերով և լապտերներով կրկին յետ դառնալ մինչև Սուրամի թունէլը, որտեղ մեզ սպասում էր գնացքը: Իսկ անձրևը շարունակ տեղում է և տեղում, երբեմն սաստկանալով, երբեմն քարթկելով: Նոյն գնացքով ստիպուած յետ եկանք Միխայլովօ կայարան գիշերելու: Հետևեալ օրը ժամը 7-ին, էքսպէդիցիան նորից առաջ գնաց դէպի Սուրամի անցքը: Անձրևը շարունակ թափվում էր: Թունէլից դուրս եկանք և իսկոյն դեռ մի քանի տասնեակ քայլ չարած պատահեցինք ճանապարհի աւերածներին: Մի քիչ հեռուն հետևեալ պատկերն է երևում. լեռնից հեղեղը որոտալով սլանում է, նա սրբել քշել է ճանապարհը, իսկ հաճար խոր անցք է բացել և ըէլսերը մնացել են օդի մէջ կախուած, կարծես ցանց լինին կամ սանդուղքներ. քիչ հեռուն կրկին և կրկին աւերածներ: Պ. Վիդենեևվին՝ իր հետ վերցրած թւով 200 գործաւորները սկսեցին աշխատել փոխել ջրի ճանապարհը, բայց ո՞ւր... ինչ կարող են անել երկու հարիւր մարդիկ բնութեան այդ սոսկալի կատաղութեան դէմ: Ոչ թէ 200, այլ եթէ 2000 հոգի լինէին, էլի անհնարին էր կանգնեցնել հեղեղի կործանիչ յորձանքը: Սուրամի թունէլի մի անկիւնը Ցիպայի կողմից քշել է հեղեղը: Թունէլի մօտ քի մօտ լերան լանջի վրայի գիւղը հիմքից աւերուած է. Ջուրը քշել է ամենը. գերեզմանատունը քանդուել է, խաչքարեր և տապանաքարեր աներևոյթացել են, գերեզմանների թումբերը հողին են հաւասարուել: Ցիպայի կամուրջը հեղեղատը քշել է:

Ցիպայի մօտ յորդահոս հեղեղի յորձանքները լեռներից այս ու այն կողմից խուժում են, խառնվում իրար և միմեանց զարկում աւերած ըէլսերի կտորներն ու քարերը, որոնք լեռան պէս կուտակվում են և ցրվում:

Մալիթի ճանապարհին, նոյն իսկ Մալիթի մօտ մեր աչքի առաջ հեղեղի ալիքները աւերում են գիւղերը... Տները, խրճիթները տաշեղի նման քշվում էին հեղեղից: Խե՜ղճ ազգաբնակութիւն. . . Ճանապարհին, չնայելով շարունակ տեղացող անձրևին, մեզ պատահում էին գիւղացիներ իրենց ամոյին իրեղէններով... Նրանք փրկվում էին և գնում, բայց ո՞ւր, իրենք էլ չգիտէին: Նրանց միակ հարստութիւնը — անասունները, տաւարը կորած է, արդէն սերմած դաշտերը փչացան, ամբողջ կալուածքը կորաւ... Բառի բուն նշանակութեամբ ամենքը մնացել են անտուն, անհաց: Սարսափը դրանց մէջ սոսկալի է: Կայարաններում ուտելիքի պաշարը պակաս է: 28-ի և 29-ի դժբաղդութիւնը կատարեալ աղէտ է: Ճանապարհն անկասկած մեծ կորուստ ունի, վնասը շատ միլիոններով է հաշուվում. բայց աւելի ծանր է ժողովրդի կրած վնասը: Շատ երկար, մի քանի տասնեակ տարիներ կուզէ, որ գիւղացիք իրենց տնտեսութիւնը նորոգեն: Նրանք բառի բուն նշանակութեամբ մուրացկանի վիճակում են: Իմ կարծիքով անհրաժեշտ է վարչական օժանդակութիւն:

Ճանապարհին այստեղ, այնտեղ, երևում են մենակ կանգնած վագոններ. չէ հասկացվում, թէ նրանք գնացքից պոկուել, յետ են մնացել, թէ հողմն է քշել: Տեսայ և խորտակուած ապրանքատար գնացքը. տարօրինակ է նրա տեսքը: Գլխի և պոչի մասերը ջրի մէջ են, իսկ ծռուած մէջքը կղզիի վրայ երևում է: 9 սաժէնանոց քարեայ և ցեմենտով շինած պատի հետքը չէ մնացել: Մալիթայի կամուրջը կործանուած է: Ջրի ուժն այնքան մեծ էր, որ հարիւրաւոր փութանոց ծանրութեամբ կամուրջի երկաթի կտորները արագութեամբ այնպէս էին սլանում, որ կարծես թէ լողում էին ջրի երեսին: Մալիթի կայարանի մօտ մարդու ուշադրութիւնը գրաւում է «օդային երկաթուղին» անդունդի վրայ, որի խորքում մռնչում է հեղեղատը:

Այս չորրորդ տեսարանը ես նկարելով, այլևս անկարող եմ շարունակել: Ամենքս թրջուած ենք մինչև ոսկորները. մի չոր թել չկայ վրաններս. Ջուրը լցուել է մեր կօշիկների և կրկնակօշիկների մէջ: Ցրտից դողում ենք. իսկ անձրևը շարունակ տեղում է:

Մալիթից էքսպեդիցեան ուղղուեց դէպի «Կօսոյ մօստ» (ծուռ կամուրջ): Ճշմարիտ մեծ արիութիւն էր հարկաւոր այդ մռնչացող, մնչացող, փշշող հեղեղատներով, այդ «օդային ճանապարհներով» անցնելու համար, իջնել ձորը, բարձրանալ ոտից տակից փախչող սահող քարերով... Մի կերպ հասանք մինչև Ծուռ կամուրջը և կա՛նք: Այլ ևս ոչ քաջութիւնը, ոչ համարձակութիւնը ոչինչ չեն կարող անել: Ծուռ կամուրջի մօտ ահագին հեղեղատը փակել է ճանապարհը: Կամուրջը նոյնպէս վնասուած է: Հարկ եղաւ յետ դառնալ և կրկին տեսնել աւերածի սոսկալի պատկերը, որ վերադարձի ժամանակ աւելի ահուր էր, որովհետև կարճ ժամանակամիջոցում աւերածը մեծացել էր: Մինչև որ ջուրը չիջնի և անձրևները չդադարեն, բոլորովին մտածել անգամ չէ կարելի իմանալ, թէ ինչ է արել բնութիւնը: Անձրևի տակ հասանք մինչև թունէլ, և այդտեղ իմացանք, որ թունէլի և Միխայլովոյի մէջ յարաբերութիւնները կտրուած են: «Վարվարինի» կամուրջը նստել է: Գործաւորներն սկսեցին բողոքել և խնդրել յետ ուղարկել իրենց—ինչ անեմ, պատասխանեց Վիդենեևը—ինչո՞վ ուղարկեմ ձեզ. եկէք միասին գընանք ոտով. այդ միջոցին լուր եկաւ, թէ գուցէ կարելի լինի մի կերպ անցնել կամուրջից: Ամենքս թրջուած, սանջուած, հասանք Թիֆլիզ հոկտեմբերի 31-ի գիշերը: Մնացայ հեղեղի պատճառն ասել: Տեղացիք ասում են, որ ամսի 26—27 Իմերէթի լեռներում ահագին ձիւն է եկել և ապա տաք քամի փչել. ձիւնն սկսել է հալուել և մի կողմից էլ անձրև տեղալ ու ջրի ահագին ծովը սկսել է հոսել լեռներից և ծածկել երկաթուղու գիծը և շրջակայքը: Միայն անձրևն առանց արագ հալուող ձիւնի չէր կարող այդպիսի կործանիչ ույժ ունենալ, որի նկարագրութիւնը իմ թոյլ գրիչը չէ կարող անել»:

* * *

Տեղական իշխանութիւնը, ինչպէս հաղորդում է «Տիֆլ. Լիստօկը», մի շատ ազնիւ կարգադրութիւն է արել, այն է հրամայել է անցագիր չպահանջել այն տաճկահպատակ հայերից, որոնք փախել են Ռուսաստան վերջին կոտորածներից յետոյ: Այդ կարգադրութիւնը շատ հասկանալի է և բնական մի քրիստոնեայ կառավարութեան մէջ, ուր նոյն քրիստոնէական հովանաւորութիւնը պիտի վայելեն անշուշտ նաև և վերջին կոտորածներից առաջ փախչողները:

* * *

«Նովոստին» հաղորդում է թէ Կովկասում աւազակութիւնները զսպելու համար ենթադրութիւն կայ զօրքերի օգնութեամբ խստիւ հետամուտ լինել աւազակային խմբերին: Վճռուած է սահման անցնողներին արգելք լինելու համար սահմանապահների օգնութեան զինուորներ ուղարկել:

* * *

Կ. Պօլսի լրագրները հաղորդում են՝ որ Թիֆլիզի տաճկական փոխ-հիւպատոս է նշանակուած Իսակ-Եաֆէտ էֆէնտին, որ առաջ նոյն պաշտօնով Կորֆու էր գտնվում:

* * *

ՂՈՒԲԱ, 28 հոկտ.

(Թղթակցութիւն «Արձագանքի»)

—

Մօտ անցեալում այստեղ պատահած մի դէպք մի անգամ ևս ապացուցեց, որ թուրք տարրը, երբ նորա վրէժխնդրութեան բաժակն արդէն լցվում է, խաբութիւն գնել չգիտէ իւր զոհի նկատմամբ, ընտրութիւն անել չգիտէ իւր վրէժառութեան տեղի վերաբերմամբ. նորա աչքերը փակվում են թէ խղճի, թէ հասարակական դատաստանի և թէ ամբութեան օրինաց առաջ. նա միայն սրնվում, ապրում է իւր մէջ զարթած վրէժխնդրութեան այդ օր աւուր զօրացող ու աճող զգացմունքին լիուլի սնունդ մատակարարելով, որքան էլ նորա կրած վիրաւորանքը իւր «նամուսը», «փախխը» ցխլի մէջ թաթախելուց, գծանի հետ հաւասարելուց հեռու լինի. նա կը մեռնի, նա պատրաստ է ժամանակիր աշխատանքի, յաւիտենական բանտարգելութեան՝ միայն թէ «իւր սասծն անէ», իւր ամբողջ գոյութիւնը կրծող այդ չարանենգ որդին լիուլի յագուրդ տայ:

Անցեալ շաբաթ օրը, ամսոյս 21-ին, երեկոյեան մօտաւորապէս ժամի 9-ին քաղաքիս ոստիկան Միրզա-Իւսուֆ Քերիմովը իւր օգնական Վալիեվի հետ նըստած է լինում քաղաքի գլխաւոր փողոցի (Бульварная улица) վրայ գտնուող պ. Բեհրամովի գինետնը (рейнсковой погребъ), ուր լինում են խանութի ծառայող Ս. Ջիջիեանցն իր եղբօր հետ և մի քանի ուրիշ հայ և թուրք պատուաւոր անձնաւորութիւններ. իսկ փողոցում, կիրակնամուտ երեկոյ լինելուն պատճառով, ահագին բազմութիւն էր խռնուած, մանաւանդ որ յիշեալ փողոցը քաղաքի համարեա միակ բաբախող սիրտն է, ուր հասարակութիւնը ցերեկուայ աշխատանքից յետոյ՝ դուրս է գալիս փոքր ինչ ազատ շունչ քաշելու: Ահա երեկոյեան այդ պահին յիշեալ խանութն է մտնում մեծամարգարէի անհարազատ և անհաւատարիմ զաւակներից մէկը՝ կոնծաքանող մանրավաճառ թուրք Հաշիմը. Ներս մտնելուն պէս, ներկայ եղողներին և ոչ իսկ մի հարևանցի ակնարկի անգամ արժանացնելով՝ դիմում է ուղղակի ոստիկան պ. Քերիմովին և յայտնի ոխակալ հոգւով և սպառնալիքներով սկսում հաշիւ պահանջել մօտիկ անցեալում իր խանութում պատահած մի ինչ որ դէպքի վերաբերմամբ. թէ ինչու անցեալ օրը, երբ ինքը խանութում կռվում էր իւր եղբօր հետ, նա չի միջամտել, գուցէ այնտեղ «արիւն էր լինում» և այլն: Ապա ամենափողոցային և լկտի բառերով հայհոյելուց յետոյ՝ հանում է ատրճանակը և պարպում ուղիղ պ. ոստիկանի կրծքին. սակայն վերջինիս յաջողվում է խոյս տալ հարուածից մի կողմ թեքուելով և գնդակը ցցվում է պատի մէջ: Մինչդեռ չարագործը պատրաստվում էր երկրորդ անգամ ատրճանակը պարպել՝ մի երկու մարդ կարողանում են ոստիկանին մացնել ներսի սենեակները, իսկ մնացեալները գլուխները կորցրած՝ փախչում են դէպի փողոց, որոնց թըւում և օգնական Վալիեվն ու խանութպան եղբայրները, այնպէս որ խանութում մնում է միայն չարագործ թուրքը ատրճանակը ձեռին՝ համարձակ, խանութը չափելիս մի անկիւնից դէպի միւսը: Ամբողջ 10—15 րոպէից յետոյ միայն իւր մարդկանցից մէկին յաջողվում է համոզել չարագործին և քարշ տալ իւր տունը, ուր և ձերբակալվում է. սակայն չի մոռանում գնալուց առաջ մի վերջին սպառնալիք ես տալ թէ՝ «այսօր չեղաւ, վաղը կը լինի»: Իսկոյն չարագործութեան տեղն են հասնում պ. գաւառապետը և այլ բարձրաստիճան անձինք. հրաւիրվում է քաղաքային քննիչ պ. Շահ-Ազիզը, որ տեղն ու տեղը քննում է դէպքը. բոլոր վկաներն անխտիր, դեռ թարմ և սարսեցուցիչ տպաւորութեան տակ, ճիշդ ցուցմունքներ են տալիս ի նպաստ ոստիկանի. միայն չարագործն ասում է, որ արել է այդ բոլորը անգիտակցաբար՝ գտնուելով Բաքոսի գերիշխանութեան տակ, գրժելով մեծ-մարգարէի անեղծ պատուէրը: Ոստիկանի օգնական Վալիեվին պ. գաւառապետն իսկոյն հրամայում է վերցնել ուսադիրները: Չարագործը մօտ 40 տարեկան մարդ է և ներկայումս՝ գտնվում է քաղաքի նոր բանտում:

Պ. Քերիմովի կեանքի դէմ եղած սպանութեան այս փորձը բացադրում են մի քանի օր առաջ քաղաքումս տարածուած լուրի մեկնութեամբ, որ իբր թէ նահանգական իշխանութիւնից առաջարկ է եղել սորան հրաժարական ներկայացնել իւր պաշտօնից, և ահա հին հաշիւներ ունեցողները՝ յարմար առիթից օգտուելով՝ շտապել են իրենց «այրուած կաշին սաղացնել» Եւ արդարև այդ լուրը տարածուելուն պէս քաղաքումս ըսկսուեցան յաճախակի կրկնուել զարմնալի ամենատեսակ գողութիւններ ու աւարառութիւններ, որ երկար ժամանակ տեղի չէին ունենում, շնորհիւ պ. ոստիկանի աչալուրջ հսկողութեան ու ծայրայեղ խստութեան:

Թափառական:

* * *

Կայսերական աշխարհագրական Ընկերութեան Կովկասի ճիւղի անդամների այսօրուայ ընդհանուր ժողովի նիստին ի միջի այլոց պ. Կուլբերգը կը զեկուցանէ Լօնդօնի աշխարհագրական կօնգրէսի որոշումները, իսկ պ. Կօնդրատենկօն Անդրկովկասի նահանգաց ազգագրական քարտէզների մասին:

Նիստը տեղի կունենայ գլխաւոր շտաբի դահլիճում, երեկոյեան 8 ժամին: Իրաւունք ունին ներկայ լինել նաև օտար անձինք:

* * *

1896 թուականից սկսած Պետերբուրգում պիտի հրատարակուի ռուսերէն լեզուով զինուորական լրագիր «Ալօվօ» անունով:

* * *

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ գրում են. — Տղայոց դպրոցի շինութեան գործը յաջող կերպով առաջ է գնում: Շինութիւնը 20-25 հազար ծախք է պահանջում: Նայելով եղած ջանքերին, կարելի է ասել, որ մի տարուց յետոյ տղայոց դպրոցը մի ընդարձակ շինութիւն կունենայ բոտ ամենայնի յարմար արդի մանկավարժական պահանջներին:

* * *

Մեզ հաղորդում են.—«Նոր-Դար» լրագրի խմբագիրը որոշել էր ասպարիզից հեռանալ և խմբագրութիւնը յանձնել պ. Մինաս Բերբերեանին. Նա դիմել էր պատշաճաւոր իշխանութեան և վաւերացումն ստացել: Սակայն պ. Բերբերեանը տեսնելով, որ իրեն առաջարկուած պայմաններով չի կարելի թերթը իւր ընկած դրութիւնից բարձրացնել, հրաժարուել է լրագրի ժամանակաւոր խմբագրութիւնը յանձն առնելուց: Այս լուրը շատ ցաւ է պատճառել լրագրական գործի համակրողներին»:

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՈԼՍԻՑ

22 հոկտ.

Ցարդ Պօլսոյ պաշտօնական և դիւանագիտական շրջաններու մէջ տեղի ունեցող անցքերու լուրեր Եւրոպա և ձեզի աւելի շատ կըհասնէին քան հոս ապրողներուս. սակայն այժմ այնքան արագ կըյաջորդեն իրար դէպքեր, որ այլևս անոնց ծածկելու հնարը չունի ոչ պալատը, ոչ Դուռը: Պալատի մէջ շփոթութիւնը իր ծայրայեղութեան հասած է. պալատական պաշտօնեայք սունկի պէս կըբուսնին և ստուերի նման կ'աներևութանան: Ամեն լուր փողոցն է, ամեն տեղեկութիւն հրապարակն է և ոչ միայն քրիստոնեաններու այլ և տաճիկներու բերանը: Ժողովուրդն ամեն օր կըտեսնէ թէ ինչպէս դեսպանք միասին կամ առանձին առանձին պալատ կերթան ու կ'ուգան: Զինուորականներու մէջ շշուկ մը կայ և չարագուշակ շշուկ. ոստիկանք գլուխնին կորսնցուցած են, ընկերնին չեն գիտեր, ժողովըրդին բարեկամութիւնը վնտռել սկըսած են. տեսակ մը չտեսնուած բարութիւն եկեր է վրանին: Խնդալու կուգայ աս տողերը գրելս, երբ կըյիշեմ մեր ոստիկաններու այժմեան դէմքեր ու անոնց արտայայտութիւն: «Էֆէնդըմ, քէֆըն նասըլ դըր», այսօր ինձ մի առանձին քաղաքավարութեամբ հարցուց մեր թաղի ոստիկանը, որ ուղիղ 6 ամիս է հետս չէր խօսեր և մէյ մը վրաս ալ չէր նայեր: Դրացիս կըպատմէր որ «գործերը գէշցան»: Խօսելու առեն խիստ արագ լորձունքը կըկլլէր. տեսայ որ հարցնել կուզէր, թէ «աս ինչէն է որ տաճիկը քաղցի չի դիմանար»: Քովէս անցնող սիմիտ ծախողէն հատ մը առի և սկսայ ուտել ու տաճիկին ալ ըսի թէ շատ աղէկ է, հատ մըն ալ թող ինքն առնէ, բայց սիմիտ ծախողն արդէն հեռացած էր: Այսօր քիչ մը լաւ է տրամադրութիւնս, ուստի ուզեցայ օգտուիլ ազէկ և ցուցնել ձեզ թէ ինչ վիճակի մէջ են Պօլսոյ ոստիկանք: Աս է Կ. Պօլսոյ արդի փողոցը. իսկ հոս փողոցը, բան մըն է: Նեքսը նայինք:

Ազգային պատրիարքարանն ամեն օր խուռն ժողով կըգումարուի և ամեն. Սրբազան Պատրիարք կ'գործէ բազմապատկեալ բուռն եռանդեամբ: Ծանուցագիրք արդէն մատուցեցաւ բոլոր դեսպանաց և կերևի որ բրած են իրենց ազդեցութիւն: Սրբազան Պատրիարքին իրենց սէրը յայտնելու առիթն եկաւ Պօլսոյ հայերուն և եւրոպացիներուն: Ամսոյս 21-ին Նորին Սրբազնութեան տօնախմբութիւնն ըլլալով ժողովուրդը ցուցուց թէ որքան կը սիրէ իր ազնիւ Պատրիարքը. Կրօնական, քաղաքական ժողովոյ անդամք, կրօնականք և աշխարհականք, հայք, յոյնք և եւրոպացիք կըփութային համբուրել Սրբազան Պատրիարքի աջ և երկար կեանք մաղթել անոր: Գաւառական քաղաքներէ հեռագրներ տեղացին պատրիարքարան և ամենուն մէջ «սէր» և «հաւատարմութիւն» բառերը կըսեն թէ ընդհանուր զգացումէ մը կարտայայտուի:

Դեսպանական ժողովներ ևս գրեթէ ամեն օր տեղի կ'ունենան: Տաճիկ կառավարութիւն չի կրնար հասկնալ, թէ ինչու եւրոպական դեսպանք այժմ յաճախ պահականաւոր պտոյտներ կընեն դէպի Պօլիս. լրտեսներուն ալ չի հաւատար, չիտէ ինչ ընէ: Սուլթանի հրամանով Սէճճատէ Պաշի Իզզէթ-պէյ սէլամլըքի առեն ուրբաթ օր գնաց Քիւչիւկ Այա Սօֆիայի, Սուլէյմանիէի մէտրէսէներն ու Միրքէշիի թէքքէները և դրամական պարգևներ ու ոչխարներ բաժնեց սօֆթաներուն, խնդրելով որ անոնք «բարեհամբերութիւններ» ընեն վեհափառ սուլթանին կենաց համար: Անոնք ալ բրեր են, աղէկ մըն ալ բարեմաղթեր են Իզզէթ բէյի հօր հոգուն հայլն առանկ բաներ: Զարժումներին ժամանակ սպանուած Սեյֆէթ պէյի ընտանիքն ալ արժանացաւ սուլթանի ողորմութեան որ իրաղէով մը հրամայեր է 5000 ղրուշ նուէր տալ «նահատակի» ընտանիքին:

Ամսոյս 20-ին Պատրիարքական գերապատիւ փոխանորդը ռուսական դեսպանատունը գնաց և ներկայ գտնուեցաւ հանգուցեալ Աղեքսանդր Գ Կայսեր մահուան տարեդարձի առթիւ կատարուած հոգեհանգստին: Սրբազան Պատրիարքը հետևեալ օրը ևս ուղարկեց իր փոխանորդին ռուսական դեսպանատուն ներկայ լինելու մատրան մէջ կատարուած գոհաբանական մաղթանաց Ռուսիոյ Նիքոլա Բ Կայսեր գահակալութեան տարեդարձին առթիւ: Ամենապատիւ փոխանորդը աղօթքէն վերջը այցելեց դեսպանին և պ. Նելիդոֆին անձամբ շնորհաւորեց: Պ. Նելիդոֆը սիրալիր ընդունեց և խնդրեց իր շնորհակալիքը և բարիները հաղորդել Նորին Սրբազնութիւն Պատրիարքին: Վ. Ց.

ՏԱՃԿԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԱՂԶՈՒԱՆ

(«Արձագանք»-ի հեռագիր *)

—

Ամսոյս 18-ից մինչև 22-ը հետևեալ զարհուրելի կոտորածներն են տեղի ունեցել Երզրումում և շրջակայքում: Ամսոյս 18-ին կէսօրից մի ժամ անցած Երզրումում յանկարծ հնչեցին զինուորական փողերը և մի ակնթարթում հայերի թաղերը լցուեցան 2000-ից աւելի տաճիկ զինուորներ ոտից գլուխ զինուած: Սուլթանի հրպայանաձայնութեամբ զինուորները հարձակուեցին հայերի տների վրայ, կոտորում էին ամենքին և քանդում տները. փչրեցին և կողոպտեցին խանութները, գրասենեակները, քիօսկները: Ամենամեծ բարբարոսութիւնները կատարուեցին Ալթմէյդանի, Թօփհանէ թաղերում և մզքատուն մօտ: Ազատ մնացին Սանասարեան վարժարանը և եկեղեցու մօտ գտնուած մի քանի տըները: Հայերը սարսափից գլուխները կորցրած փախչում էին կտուրների վրայով. շատերը շփոթութիւնից և ահից կտուրներից վայր էին թափվում և փողոցում զոհ դնում տաճիկ զինուորների սրերին և գնդակներին: Աւելի քան 350 հոգի ապաստան են գտել անգլիական հիւպատոսարանում. չնայելով հիւպատոսի զաւակների հիւանդութեան, հիւպատոսի կինը իր տան բոլոր սենեակները բացել ապաստանուածների համար՝ իր զաւակներին փոխադրելով մի փոքր սենեակ: Բազմաթիւ հայեր ապաստանեցին պարսից հիւպատոսարանում: Պարսից հիւպատոսն արտասվում էր և պաղատում կառավարի զինուորներին՝ չկոտորել անմեղ հայերին:

Դպրոցների աշակերտներն ու ուսուցիչները պատսպարան գտան նոյնպէս հիւպատոսարաններում, մի մասն էլ փախաւ քաղաքից դուրս: Ոչ միայն զօրքը, այլ և բաշիբոզուկներ և շատ զինուորներ ու ոստիկաններ բաշիբոզուկների զգեստով թաղից թաղ հալածելով ու կոտորելով ապաստանուած հայերին, շարունակեցին իրանց կոտորածը շրջակայ գիւղերում, որոնք բոլորովին աւերուած և մոխիր են դարձած:

Վիրաւորուածների և սպանուածների թիւը 2000-ից անցնում է: Թալանուած և աւերուած են բազմաթիւ տներ:

Փրկուած սպանուած հայերի բազմաթիւ գլուխները կառավարութիւնը փոխադրել տուեց քաղաքից դուրս և թափեց վագօրօք պատրաստուած փոսերի մէջ:

Երկիրը բնաջինջ լինելու վտանգի մէջ է. անհնարագրելի յուզումը շարունակվում է,

—

ԷՐԶՐՈՒՄԻՑ մեզ գրում են.— Կարնոյ սպաններից մէջ ևս կը գըտնուին երկու քահանայ, որոնց մին քաղաքէս է և միւսը Դինիկ գիւղէն, որ այդ օր քաղաք եկած էր բողոքելու իր տան վրայ տեղի ունեցած յարձակման ու կողոպտման մասին»:

«Քաղաքին ու գիւղերուն վնասը կարելի է հաշուել իբր մէկ միլիոն Օսմանեան լիրա (ինը միլիոն ռուբլուց աւելի)»:

«Վիրաւորեալները, որոնք հարիւրներով կը հաշուուին, կը խնամուին ֆրէրներու վարժարանին մէջ, որոնք մարդասիրաբար կը հոգան անոնց ամեն պէտքերը»:

*) Այս հեռագիրը խմբագրութիւնս ըստացել էր անցեալ ամսիս, հոկտեմբերի 28-ին ուրբաթ երեկոյեան և տպվում է այսօր: Ծ. Խ.

«Ջմռռնանը բսել նաև թէ փակ են փարժարանները, եկեղեցին, առաջնորդարանը և չգիտենք թէ երբ պիտի վերաբացուին»։

—

ՄՈՒՇԻՑ գրում են մեզ.—«Ամսոյս 11-ին այստեղ հասաւ Պայազիտէն մեր նորընտիր միւթեսարիֆ Արիֆի փաշան, որ Պայազիտի համար պիտի փոխանակէ մեր նախկին կառավարիչ Ֆիխամ փաշան։ Նորեկ կառավարիչն, ըստ վաղեմի սովորութեան, զօրքերով գիմաւորութեան գնացին կառավարչական ժողովոյ անդամք, Թուրք խալիֆների ներկայացուցիչներ, ազաներ։ Տեղիս անգլիական պ. հիւպատոսն էլ իւր թարգման հայազն պ. Յակոբ Միրզոյեան ուղարկեց, իսկ ազգային առաջնորդարանը իւր խորհրդոյ անդամներից մէկ։ Մենք կը կարծենք, որ նորեկ կառավարիչ փաշան իւր առաջին գործողութիւնը ցոյց պիտի տար մահմեդականները զինաթափել տալովը։

«Կառավարութիւնը Սասունից յետ վերակոչեց իւր ներկայացուցիչ խնամակալ յանձնաժողովին։ Այդպէս էլ բոլորովին անակնկալ կերպով այնտեղէն յետ կոչեց առաջնորդական տեղապահ հայր Վարդան վարդապետը և միսիոնարական յարգելի փոքրիկ խումբը՝ մադ-Քօլը, բժիշկ Ուէլչնս, պատուելի Յովհաննէս և նոցա ծառաներ։ Բայց թէ ինչ առիթներից դրդուած նա բարեհաճեց վերջնականապէս փակել Սասնցոց ապրելու այդ միակ մնացած ճանապարհ, անշուշտ բացատրութեան կարօտ չէ։ Կառավարութեան այդ պահանջին մեծ ընդդիմութիւն ցոյց տուաւ անգլիացոց պ. հիւպատոսը։ Երկու կողմից ևս հեռագրած է Կ. Պօլիս. մէկ Բ. Դրան, իսկ միւս իրենց դեսպանին։ Տեսնենք հետևանքը ուր կը յանգի»։

«Ցորենի գինը երթալով կը պակսի։ Կարմիր ցորենը այժմ շինիկը 16 ղուրուշ կը վաճառուի. գարին, կիլը և կորեկը կարծես հողին հաւասարուած է. իւղի լիտրը որ 6 օխայ է, այժմ արժէ 33 ղրշ.»։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՃԱՓՈՆԻԱ.—Տօկիոյից հեռագրում են «Daily-News»-ին. — Մարերը սաստիկ յուզուած էին, այժմ հանդստացել են, սակայն լցուած են վճռականութեամբ՝ ճափոնական զօրաբանակն ու նաւատորմիղը անհնամեղը դարձնել երկրի այս մասում և իրանց առևտրին ու արդիւնաբերութեան այնպիսի զարգացումն տալ, որ երկիրը զինուորական սաստիկ ծախսերից ոչինչ ծանրութիւն չզգայ։ Սակայն առաջին տեղը բռնում է պատերազմական ոյժի մեծացնելը։ Ինչպիսի զոհեր, ինչպիսի ծանր պարտքերի տակ ընկնել էլ պահանջուի, Ճափոնիան տասը տարուայ ընթացքում պէտք է իւր ցամաքային ոյժը ամենաբարձր կէտին հասցնի և այնպիսի նաւատորմիղ ունենայ, որ կարող լինի Ճափոնիայի գերակշռող դիրքը Խաղաղ ովկիանոսում պահպանել։ Այդ երկրում, որ այնքան կուսակցութիւնների է բաժանուած, այս խնդիրների վերաբերմամբ հազուագիւտ միաձայնութիւն է արտայայտւում։ Ընդդիմադիր կուսակցութիւնը կը հաշտուի, երբ կառավարութիւնը պարլամէնտից զինուորական նոր վարկ պահանջելու լինի։ Ծայրայեղ գէպքում դուրս կըգան այնպիսի պատգամաւորներ, որոնք նոյն իսկ կառավարութեան պահանջները մեղմ կը համարեն։ Պաշտօնական լրագրները հաղորդում են, թէ զօրքի թիւը խաղաղ ժամանակի համար 250,000-ի հասցնելու մտադրութիւն կայ։ Մինչև այժմ ճափոնեան խաղաղ ժամանակները պահպանել է միայն 66000։

Ճափոնիան մտադիր է Չինաստանից ստանալիք պատերազմական ամբողջ տուրքը իւր զինուորական ոյժերը մեծացնելու համար ծախսել։

—

ԹՈՒՐՔԻԱ.—„Neue Freie Presse“ լրագիրը հաղորդում է, որ Կրետէ կղզու վրայ յեղափոխական կոմիտէտ է կազմուած և թէ կարելի է սպասել որ այնտեղ այսօր կամ վաղը ապստամբութիւն բռնկէ։

—

ՖՐԱՆՍԻԱ. — Փարիզում ժամալի օրգաններն ու հասարակական-պետական զանազան գործիչներ իրենց խորհուրդներն են տալիս նոր կազմակերպուած նախարարութեանը։ Իւր ձայնը բարձրացրել է և Կլեմանսոն մի յօդուածով, որի վերնագիրն է «Արիացէք»։ Խօսելով այն հանգամանքների մասին, որոնցից ծընունդ առաւ նոր կաբինէտը, Կլեմանսոն ասում է. «Ըստ երևոյթին ռէֆորմների թշնամիները դադար չպիտի տան նոր կաբինէտին։ Այդ մի երջանիկ հանգամանք է կաբինէտի համար, որովհետև այստեղից է ծագում գործելու անհրաժեշտութիւնը։ Եթէ նախարարութիւնը պահպանողական քաղաքականութեան հետևի, ապա կորած է։ Եթէ ռէֆորմները առաջիկայ տարուան թողնելու տեղ նա գրականապէս հէնց առաջին օրից գործին կպչի, դրանով պատերն կը սեղմի իւր հակառակորդներին, որոնք այդպիսով ստիպուած կը լինին հրաժարուել ակնյայտնի արդար ու բարի ձեռնարկութիւններին աջակցելուց, և հասարակական կարծիքը կը վաստակի։ Եթէ նախարարութիւնը տատանուի, նրա օրերը հաշուած պէտք է համարել։ Պարոններ, ձեզ մի գեղեցիկ դէպք է ներկայանում։ Դուք ֆրանսիացիներ էք, արիացէք»։

Խորհուրդ է տալիս նախարարութեանը և Միլլերանը։ Նա հրաւիրում է Բուրժուային յիշել, թէ որպիսի պայմաններից ծագեց իւր կաբինէտը, և միշտ նկատի ունենալ, որ միակ փրկութիւնը իւր ծրագրին իրագործելու մէջն է։

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

«ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ» ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

Նոյեմբերի 2-ից.

ՎԻԵՆՆԱ.—Լիւգերը երկրորդ անգամ ընտրուեց քաղաքապետ, ուստի և կառավարութիւնն արձակեց ազգային ժողովը.

Կ. ՊՕԼԻՍ. — Հաղորդում են որ նորանոր ընդհարումներ են տեղի ունեցել Մամուրէթ-Ազիզ վիլայէթում, նոյնպէս և Սիվասի վիլայէթի շատ գիւղերում։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Նոյեմբ. 1 ին։ Այս օրուայ երրորդ (ազնուականաց բանկի) փոխառութեան վիճակախաղին, վաստակել են հետևեալ խաղատոմսերը.

№ սերիի.	№ տոմսի.	Վաստ. գումար.	№ սերիի.	№ տոմսի.	Վաստ. գումար.
3081	25	200000	11837	43	1000
10025	39	75000	3584	19	1000
8599	32	40000	11413	38	1000
11183	47	25000	3959	41	1000
14792	11	10000	6030	22	1000
169	26	10000	9339	32	1000
3686	17	10000	1969	5	1000
1172	32	8000	14886	43	1000
11765	48	8000	14018	41	1000
2305	23	8000	13660	43	1000
2433	46	8000	4079	10	1000
9590	36	8000	2970	3	1000
8058	8	5000	11594	25	1000
14339	13	5000	8961	29	1000
9191	39	5000	7864	34	1000
6595	6	5000	7830	35	1000
2075	18	5000	3530	11	1000
10443	17	5000	4819	10	1000
4513	7	5000	2743	47	1000
10679	22	5000	15295	37	1000

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱՆ

Հոկտեմբերի 31-ից.

Վեքսէլի կուրս 3 ամսով։

Լօնդոնի վրայ 10 ֆ. ստ. . . 93, 05
Բեռլինի վրայ 100 մարկ . . 45,325
Փարիզի վրայ 100 ֆր. . . . 36, 85
Նոր կորած պօլուիմպերիալներ . . . . . 7,40 գն. 7.40 վաճ.
Բօրսայի գեղջը 6½-ից 7½%
4% Պետական արժեթղթ. 97¾
5% ոսկ. արժեթ. 1894 թ. 160
5% Առաջին ներքին փոխ. խաղատոմս 1864 թ. . . 267¼
5% երկր. ներքին փոխառ. խաղատոմս 1866 թ. . . 230
5% Ազնուակ. հող. բանկի գրաւական. խաղատոմս. 208
5% Պետական երկաթուղու արժեթուղթ 101
4% Ներքին փոխ. I սեր. 97½
" " " II " 97½
" " " III " 97½
" " " IV " 97½
4½% փոխ. 1893 թուի. 101
" փոխ. 1 հրատարակ. 100¼
" փոխ. 2 հրատարակ. 100¼
4½% Պրուսկ. արժեթղթ. ազն. հողային բանկի. 100¼
4½% Գիւղական հողային բանկի վկայաթղթեր. . 149
5% Մ. Պետ. քաղ. վ. ընկ. 99¾
" Մոսկուայի 100
5½% Օդեսայի 99¾
5% Թիֆլիսի 98
5% Պրուսկ. արժեթ. հող. բանկերի Խարկովի . . 100
" Պօլտավայի 99½
" Տուլայի 100½
" Կիեվի 100¼
" Մոսկուայի 100½
" Բեսարաբիայի 98¾
" Ներքին Սամարայի . . 100½
" Դոնեկոյ 99⅛
" Վիլենսկի 99½
6% և 5% Թիֆլիսի . . 101 և 99½ գն.
" Քութայիսի. . 101 և 99½ գն.

ՁԱՆԱՁԱՆ

Հասարակական տելեֆոններ Կոպենհագէնում. — Կոպենհագէնում հաստատուել է մի բաժանորդագրական ընկերութիւն 100,000 կրոն դրամագլխով, որի նպատակն է քաղաքի բոլոր հասարակական այգիներում և տեղերում փոքրիկ տնակներ շինել, ուր դրուած կլինին հեռախօսներ։ Նոյն այդ տեղերում կարելի կը լինի կարդալ ամենակարևոր լրագրերը. յաճախորդները մի փոքրիկ վարձ հատուցանելով կարող կը լինեն օգտուել հեռախօսից, լրագիրներ կարդալ և նամակներ գրել։ Տնակների կից ամրացրած կը լինեն փոստային արկղներ և կէծախսեն գրելու պարագաներ։

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝ ԱՐԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիւրակի օրերից.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, սիֆիլիսի և վեներական հիւանդութիւնների։

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9 -10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.

Կին-բժիշկ Ա. Ի. ՍՕՐՕԿԻՆԱ—ՃՋԵՐԲԻՆԻՆԱ—11—12 ժ. կանանց և ներքին հ.

Ի. Փ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ։

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին, երեխայոց և նեարդային հ. երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ի. Փ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—5—6 ժ. երեքշաբթի, հինգշաբթի և շաբաթ։

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—5—6 ժ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ։

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—6—7 ժ. սիֆիլիսի, մէզի և սեռական օրգանների ներքին և մորթի հ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—6½—7 ժ.

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ քիմի-խոշորացուցական հետազօտութիւն է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն։

Վճար 50 կ.: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ։

Բժշկական ընդունարան
ԲԺՇԿ. ԴՕԿՏՕՐ.
ԱԻԵՏԻՔ ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ
Սօլօլակ, Սերգիեւսկի փողոց № 14.

Բացի դեղերից գործադրվում են նաև զանազան տեսակ ՋՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ, ԷԼԵՔՏՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ և այլ ֆիզիքական մեթօդներ։

ՆԵՐՔԻՆ և ՆԵԱՐԴԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ ընդունվում են ամեն օր (բացի կիւրակի և տօն օրերից)

12½—1½ ժ. ցերեկը { կինարմատներ և երեխաներ
1½—2-ը ժ. ցերեկը և 7-ին մօտ երեկոյեան { տղամարդիկ

Ընդունարանում գանվում են որոշեալ ժամերում մանկաբարձ-մասսաժ անող կին և մասաժիստ պարոն։

Անդրկովկասեան երկաթուղի

Մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում առաւօտեան ժ. 9-ին 30 ր. և Բաթում հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 45 ր.։

Փոստային գնացքը Թիֆլիզից Բագու դուրս է գնում ցերեկուայ ժ. 1-ին 10 ր. և հասնում է Բագու առաւօտեան 7 ժ. 30 ր.։

Փոստային գնացքը Թէֆլիզից Բաթում դուրս է գնում երեկոյեան ժ. 6-ին 50 ր. և Բաթում հասնում է առաւօտեան ժ. 8-ին 15 ր.։

Մարդատար գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գալիս առաւօտեան ժ. 9-ին 40 ր. և Թիֆլիզ հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 55 ր.։

Փոստային գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գնում գիշերուայ ժ. 11-ին 20 ր. Թիֆլիզ է հասնում ցերեկուայ ժ. 12-ին 25 ր.։

Փոստային գնացքը Բագուից Թիֆլիզ դուրս է գալիս գիշերուայ ժ. 11-ին 5 ր. և Թիֆլիս հասնում է ցերեկուայ ժ. 5-ին 50 ր.։

Ապրանքա-մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Գանձակ դուրս է գնում երեկոյեան 7 ժ. 27 ր. հասնում է Գանձակ առաւօտեան 7 ժ. 40 րոպէին։

Ապրանքա-մարդատար գնացքը Գանձակից Թիֆլիզ դուրս է գալիս երեկոյեան 6 ժամին. հասնում է Թիֆլիզ առաւօտեան 7 ժ. 35 րոպէին։

ՓՈՍՏԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆԸ

Վրաց պատերազմական ճանապարհով.

Թիֆլիզից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքն ուղարկվում է առաւօտեան 8 ժամին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Վլադիկավկազ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ից մինչև 8-ը երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղարկվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու տեղ է հասնում Վլադիկավկազ հետևեալ օրը ժամը 7-ից մինչև 8-ը երեկոյեան։

Վլադիկավկազից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքն ուղարկվում է առաւօտեան ժամը 8-ին, գիշերում է Մլէթի կայարանում, Թիֆլիզ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ից մինչև 8 ժամը երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղարկվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամը 7-ից մինչև 8 ժամը երեկոյեան։

ՌՈՒՍԱՑ ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ամեն շաբաթ շոգենաւերի երթևեկութիւն Բաթումի, Օդեսայի և Կ. Պօլսի մէջև։

Բաթումից դուրս է գնում՝

Շաբաթ օրերը (լոյս կիւրակի գիշերուայ 3 ժ.) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները։

Կիրակի օրերը, 12 ժամին, ուղիղ ընթացքով՝ Նովօրօսիսկի, Կերչի, Թէոդոսիայի, Եալթայի, Սևաստապօլի և Եւպատորիայի վրայով։

Երեքշաբթի օրերը (լոյս չորեքշաբթի գիշերուայ 2 ժամին), ապրանքա-մարդատար շոգենաւը բոլոր նաւահանգիստները։

Չորեքշաբթի օրերը (լոյս հինգշաբթի գիշերուայ 3 ժամին) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները։

Օդեսայից գալիս է Բաթում

Երկուշաբթի օրերը—առաւօտեան, ուղիղ ընթացքով։

Չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը—երեկոյեան, շրջանառու ընթացքով։

Երեքշաբթի օրերը—գիշերուայ 2 ժամին, ապրանքա-մարդատար շոգենաւը, շրջանառու ընթացքով։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է
«ԴՐԱԽՏԻ ԸՆՏԱՆԻՔ»-ից „МАТЬ И КОРМИЛИЦА“ ռուսերէն և «ՑՐՋՄՈԼԻԿ-ԱՂՋԻԿ»„—ДѢВОЧКА-БРОДЯГА“ անգլիերէնից՝ հայերէն թարգմանութիւններ։
(2-1) Արտակ Պարզեանց։

ԲԺԻՇԿ
ԱՐՏԱՇԷՍ ՃԻԽԵԱՆ
Ներքին հիւանդութիւններից բուժում հիւանդներին ընդունում է ամենայն օր երեկոյեան ժամը 5-ից մինչև 7-ը։ Վէլյամինովսկայա փողոց № 24։ (3—2)

ՔԱՄՈՑԵՆՑ Տափի թաղի Ս. Գէորգ եկեղեցու կրպակներից տրվում են վարձով, Դիվարդուլայեան փողոցի վրայ գտնուած երկու կրպակ։ (1—2)

ԹԻՖԼԻԶԻ ՁԻԱՔԱՐՇ-ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Թիֆլիզի ձիաքարշ-երկաթուղիների ընկերութիւնը յայտարարում է ի գիտութիւն հասարակութեան, որ այս տարուան նոյեմբերի 1-ից երկաթուղու կայարանի և Միքայէլեան կայաններում հասարակութեան խնդրանօք պիտի վաճառուեն հինգ կոպէկանոց տոմսակներ մինչև Օրթաճալա, մի վագօնից միւս վագօն փոխուելու պայմանով, Վարանցովի կամուրջի մօտ և Սամանի հրապարակի վրայ։
Ներկայ էժանացրած գները մտցնվում են իբրև փորձ մինչև գնոր կարգադրութիւն։ (4—2)

„ԹԱՏՐՈՆ“
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏԿ. ՀԱՆԴԷՍ
Ներկայ 1895 թուակ. II-րդ №-ը լոյս կը տեսնէ մինչև առաջիկայ դեկտեմբ. 15-ը։
Բովանդակութիւն՝ «Բաղդասար աղբար» կոմ. 3 գործ. Պարոնեանի, «Հասարակութեան նեցուկները» դր. 4 գործ. Իբսէնի, «Դօն-Ժուան» Պուշկինի, Մօցարտի մանկութիւնը մանկ. պիես 1 գործ. Հայերէն պիէսների լիակատար ցանկը, և մի շարք այլ յօդուածներ։
Երկու գրքի գինն է 3 ռուբ. օտարքաղաք. համար 3 ռ. 30 կոպ. արտասահման 10 ֆր.
Հրատարակիչ՝ ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ ԹԱՐԽԱՆԵԱՆ
Հասցէն՝ Тифлисъ. Александру Тарханьянъ, կամ Tiflis, A. Tarkhanian.
«Թատրոն»-ի առանձին № №-ը բացառապէս վաճառվում են «Կենդրոնական գրավաճառանոցում», իւրաքանչիւր №-ը 2 ռուբլի։

ԹԻՖԼԻԶԻ ՁԻԱՔԱՐՇ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Վարչութիւնը պատիւ ունի տեղեկացնելու յարգելի հասարակութեան, որ 1895 թ. Սեպտեմբերի 19-ի ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐՈՒԱՆԻՑ՝ մինչև գնոր կարգադրութիւն, Ընկերութիւնս ՈՐՊԷՍ ՓՈՐՁ, հետևեալ պակասեցրած գնեքներն է սահմանում ձիաքարշով երթևեկողների համար.
ՀԻՆ ՍԱԿԱԳՆԵՐԸ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ՈՅԺԸ

Երևանեան հրապ. մինչև Երկաթ. կայարան Միքայ. կամուրջով և Մուշտ. վրայով Վագզալից մինչև Երևանեան հրապ. Մուշտայիդի վրայով և Միք. կամուրջով	Կայանի մօտ մէկից միւս վագօնը նստելով	5 կ.
Երևանեան հրապ. մինչև Վագզ. Գոլով. պրոսպ., Վէրայի և Մուշտ. վրայով Վագզալից մինչև Երևան. հրապ., Մուշտ. վր., Վէրայի կամուրջով և Գոլ. պրոս.	Օլգինսկ. փողոցում մէկից միւս վագօնը նստելով	5 կ.
Սաղից մինչև Վագզալ Մուշտայիդի վրայով . . . Վագզալից մինչև Սաղը Մուշտայիդի վրայով . . .	Վօրօնց. արձանի մօտ մէկից միւս վագ. նստ.	5 կ.
Սաղից մինչև Երևանեան հրապ. նոյն հրապարակի գծով . . . Երևանեան հրապարակից մինչև Սաղը Երևանեան հրապ. գծով . . .	Վօրօնց. արձանի մօտ մէկից միւս վագ. նստ.	5 կ.
Վօրօնցովի արձանից մինչև Վէրա Երև. հրապ. և Գոլով. պրոսպեկտով . . Վէրայից մինչև Վօրօնցովի արձանը Գոլով. պրոսպ. և Երևանեան հրապ. .	Երևան. հրապ. վրայ մէկից միւս վագ. նստ.	5 կ.
Վօրօնցովի արձանից մինչև Օլգին. փող. Միք. փողոցով և Վէրայի կամուրջ. Օլգինսկի փողոցից մինչև Վօրօնց. արձ. Վէրայի կամուրջով և Միքայ. փող.	Կիրոչ. և Միք. փող. անկիւն. մէկից միւս վագ. նստ.	5 կ.
Միքայէլեան փողոցից մինչև Օլգինսկի փողոց Վէրայի կամուրջով . . . . Օլգինսկի փողոցից մինչև Միքայէլեան փողոց Վէրայի կամուրջով		3 կ.

(10—8)

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՂ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„ԵԱԿՕՐ“
Բարձրագոյն հաստատուած 1872 թուին։
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ 2,500,000 ռ. ԲԱՑԻ ՊԱՀԵՍՏԻ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐԻՑ
ՀՐԴԵՀԻ ԴԷՄ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ամեն տեսակ շարժական և անշարժ կայքերի։
ՏՐԱՆՍՊՈՐՏՆԵՐԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ծովային գետային և ցամաքային, այլ և ապահովագրութիւն նաւերի։
ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Առանձնապէս ձեռնտու պայմաններով և արտօնութիւններով ի դէպս աշխատանքի անընդունակ դառնալուն։
Օրինակ—30 տարեկան անձն ապահովագրում է 10,000 ռ. դրամագլխի, որ պիտի եա տրուի իւր մահից յետոյ, երբ էլ մահը վրայ հասնելու լինի։ Այդպիսի ապահովագրութեան համար նա պէտք է իւրաքանչիւր 4 ամիս վճարէ 79 ռ., եթէ ցանկանում է արտօնութիւններ ունենալ աշխատանքի անընդունակ դառնալու դիպուածում։ Այս ապահովագրութիւնն իրական ապահովութիւն է այն անձանց ընտանիքների համար, որոնք միջոցներ են ձեռք բերում անձնական աշխատանքով, որովհետև ապահովագրուած անձի աշխատանքի անընդունակ դարձած դիպուածում տրուող դրամագլուխն ապրուստի միջոցների համար նեցուկ է։
Ապահովագրութեան համար յայտարարութիւններն ընդունվում և ամեն տեսակ տեղեկութիւններ հաղորդվում են Ընկերութեան Գլխաւոր Վարչութեան մէջ Մոսկուայում, Ընկ. Կովկասի Վարչութեան մէջ՝ Թիֆլիզում (Վելեամինովսկայա փ. տ. № 2) և գործակալութիւնների մէջ՝ Կայսրութեան բոլոր քաղաքներում։
Հասարակութեան յարմարութեան համար ապահովագրութիւնների ընդունելութիւնը բացուած է Կուկիայում, 3-րդ հաշտարար դատարանի կողքին, տ. Ալեքեանի, Ֆեոդոր Ալեքսանդրովիչ Իւանովի բնակարանում։ (100—46)

ԱՏԱՄՆԱԲՈՒԺԱՐԱՆ
ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ՄԱՅՍՈՒՐԵԱՆՑԻ
Տեղափոխուած է Բարոնսկայա փողոց, Կօլուբակսկու տունը՝ պահականոցի մօտ։ (15—7)

Պատիւ ունիմ յայտնելու Կովկասի պ. պ. վաճառականներին, որ ես լինելով մշտապէս ՎԱՐՇԱՎԱ, յանձն եմ առնում և կատարում եմ ամեն տեսակ յանձնարարութիւններ, ես առաւել կաշուեղէն ապրանքների առնելում, որին ես լաւ ծանօթ եմ, և նոյնպէս կարած ոտնամանների։
Իմ հասցէն. Варшава, Перѣѣздъ домъ № 9. Товмасъ Яргульянцъ. (10—6)